

वीरेन्द्रनगर नगरपालिका
स्थानीय राजपत्र

खण्ड : ४

संख्या : ३

मिति : २०७८/११/०७

भाग २

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति,
२०७८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा नै बहु-जातीय, बहु-भाषिक, बहु-धार्मिक, बहु-सांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात गरी विविधता बीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै वर्गीय, जातीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद, क्षेत्रीय, र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ।

संविधानको धारा १६ मा सबै व्यक्तिहरूको सम्मान पूर्वक बाँच्न पाउने हक, धारा १७ मा स्वतन्त्रताको हक, धारा १८ मा समानताको हक, धारा ३८ मा महिलाको हक, धारा ३९ वाल अधिकार, धारा ४० मा दलितको हक, धारा ४१ जेष्ठनागरीकको हक, धारा ४२ अन्तर्गत सामाजिक रूपले पछाडि परेका महिला लगायतलाई समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यको संरचना तथा सार्वजनिक सेवामा सहभागिताको हक हुने उल्लेख गरी सामाजिक न्यायको हक प्रत्याभूत गरेको, धारा ४३ ले आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका एकल महिला लगायतलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित गरेको र धारा ५१ (ज) मा सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीतिको व्यवस्थाको साथै धारा ५२ मा राज्यले गर्नु पर्ने दायित्वबारे व्यवस्था गरेको छ।

त्यसै गरी राज्यले नागरिकहरूका बीच उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिंग, आर्थिक अवस्था, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको छ। तर सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका **सिमान्तकृत वर्ग तथा समूह (महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग,**

युवा, बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपांगता भएका व्यक्ति, पिछडिएको क्षेत्र आदि) लगायत नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन भन्ने व्यवस्था समेत गरेको छ । त्यस्तै समान कामका लागि लैङ्गिक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा कुनै भेदभाव नगरिने एवं पैतृक सम्पत्तिमा लैङ्गिक भेदभाव विना सबै सन्तानको समान हक हुने व्यवस्था गरेको छ ।

योजनागत रूपमा राष्ट्रिय योजना आयोगले पन्ध्रौ योजना (आ.ब. २०७६/७७-२०८०/८१) को आधार-पत्र तर्जुमा गर्दा संबिधानमा व्यवस्था गरेका मौलिक हक, दिगो विकास लक्ष्य र अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, महासन्धि र अन्य दस्तावेजका साथै नेपाल सरकारले विभिन्न समयमा ब्यक्त प्रतिबद्धताहरूलाई केन्द्रमा राखेको छ । यसका साथै नेपाल सरकारले “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को राष्ट्रिय सोच (Vision) पुरा गर्न आउदो २५ बर्षका लागि एक दीर्घकालीन सोच तयार गरेकोछ । उक्त सोच प्राप्त गर्ने आधार योजनाको रूपमा पन्ध्रौ योजना तर्जुमा गरिएकोछ । यहि तथ्यलाई ध्यानमा राखी लैंगिक समतामूलक राष्ट्र बनाउने सोच तथा महिलाको समान तथा अर्थपूर्ण सहभागितामा सहित सारभूत समानता कायम गर्ने लक्ष्य लिएकोछ ।

तदनुसार लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लै.स.सा.स.) मैत्री शासन व्यवस्थालाई संस्थागत गर्दै महिला लगायत सबै सिमान्तकृत बर्ग तथा समूहहरूको सम्मानित जीवनयापनको बातावरण सुनिश्चित गर्ने, महिला विरुद्ध हुने हिंसा, भेदभाव र शोषणको अन्त्य गर्ने, आर्थिक सम्बृद्धि तथा दिगो विकासका लागि महिलाको समान अग्रसरता तथा नेतृत्वदायी भूमिका स्थापित गर्दै श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा महिलाहरूको समान पहुच सुनिश्चित गर्ने आदि उदेश्यहरू पन्ध्रौ योजनाको उदेश्यको रूपमा राखेकोछ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, को दफा २४ ले नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका बिषयमा स्थानीय स्तरमा विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत रूपमा मध्यकालीन तथा दिर्घकालिन योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने कुरालाई कानूनी दायित्वको रूपमा ब्यबस्था गरेको र सोही दफाको उपदफा (२) मा योजना बनाउदा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने भनी उल्लेख गरेको छ । माथि उल्लेखित बिभिन्न ऐन, कानून, योजना तथा नीतिगत प्रावधानहरूलाई कार्यान्वयन गर्न बिभिन्न मन्त्रालयहरूले जस्तै: स्थानीय विकास मन्त्रालयको “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०६६”, संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता स्थानीयकरण रणनीति, २०७५”, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको “स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०६६”, शहरी विकास मन्त्रालयको “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशि मार्गदर्शन, २०७०”, अर्थ मन्त्रालयको “प्रदेश तथा स्थानीय तहका

लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमूना निर्देशिका, २०७७, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्रालयले बिभिन्न नीति, कार्यविधि आदि जस्तै: राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति २०७७, लैंगिक हिंसा अन्त्यको लागि पुरुष सञ्जाल परिचालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५, ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका ब्यक्ति, महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थालाई स्थानीय तह मार्फत अनुदान रकम उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६, अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संरक्षणको लागि स्थापना भएका बालगृहलाई अनुदान उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७७, आदि तयार गरि कार्यान्वयन भईरहेको अवस्था छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय तहमा पनि नेपालले मानव अधिकार सम्बन्धी ९ वटा ठूला महासन्धीहरू मध्ये ७ वटालाई अनुमोदन गरि पक्ष राष्ट्र भई सकेकोछ । नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९(२) अनुसार नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूसँग नबाझिने गरी सन्धि सम्झौताहरूको कार्यान्वयन गर्नु राज्यको दायित्व हो । नेपालले अनुमोदन गरेका मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूमध्ये शिक्षामा भेदभाव विरुद्धको महासन्धि, १९६०, नागरिक तथा राजनैतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुवन्ध, १९६६, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुवन्ध, १९६६, महिला विरुद्धका सबै प्रकारका भेदभावहरू उन्मूलन गर्ने महासन्धि, १९७९, बाल अधिकार सम्बन्धी महसन्धि, १९८९, द्वन्द्वबाट महिला र बालबालिकाको संरक्षण गर्ने घोषणापत्र, १९७४, महिला विरुद्धको हिंसा उन्मूलन सम्बन्धी घोषणापत्र, १९९१, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी महासन्धि, २००६, अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन महासन्धि न. १६९, २००७, संयुक्त राष्ट्रसंघ सुरक्षा परिषदबाट महिला, शान्ति र सुरक्षाका सम्बन्धमा पारित प्रस्ताव नं १३२५ र महिला तथा बालिकाहरूमाथि हुने यौन हिंसा विरुद्धको प्रस्ताव नं १८२०, प्रस्ताव नं १८८८ प्रमुख हुन् । उक्त महासन्धिको विभिन्न समितिहरूले समय समयमा नेपालको लागि दिएका सिफारिसहरू कार्यान्वयन गर्नु पनि सरकारको दायित्व हो ।

संयुक्त राष्ट्रसंघले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी जारी गरिएको दिगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत बिभिन्न १७ वटा लक्ष्य तथा सूचकहरू सहित सहायक लक्ष्यहरू रहेका छन् । यी लक्ष्यहरूमा लक्ष्य ५ मा लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउने संग सम्बन्धीत छ । यस विश्वव्यापी निर्धारण गरेका सूचकहरूमा राष्ट्रिय योजना आयोगले नेपालको यथार्थतालाई विचार गर्दै २४५ वटा सूचकहरू थप गरेकोले नेपालको सन्दर्भमा ४७९ सूचकहरू रहेका छन् । निर्धारण गरिएको दिगो विकासका लक्ष्य र सूचकहरू कुनै भिन्नै वा फरक अवधारणा नभई राष्ट्रको आर्थिक सामाजिक विकास र वातावरण संरक्षणको एक एकीकृत अवधारणाको रूपमा लिनुपर्दछ । अन्य मुलुकहरू झैं नेपालले पनि सन् २०३० सम्ममा सो लक्ष्य प्राप्त गर्ने प्रतिवद्धता जनाई राष्ट्रिय सूचकहरू सहित मार्गचित्र समेत तयार गरेको छ ।

महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारको भेदभाव उन्मूलन महासन्धीश् (सिड) लाई २२ अप्रिल १९९१ मा बिना कुनै शर्त अनुमोदन गरेको छ । यस महासन्धिले महिला विरुद्ध हुने भेदभाव

उन्मूलन गर्ने तथा महिला र पुरुषबीच वास्तविक समानता कायम गर्ने मुख्य उद्देश्य राखेको छ । महिलाका मानव अधिकारहरु संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने एक महत्वपूर्ण अन्तराष्ट्रिय लिखित दस्तावेजको रूपमा यो महासन्धी रहेको छ । यस महासन्धीले महिलाको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक जीवनको अधिकार, ग्रामीण महिलाको अधिकार, स्वास्थ्य लगायत अधिकार सुनिश्चिता गरेको छ । महिला विरुद्ध भेदभाव उन्मूलन समितिले पक्ष राज्यले पेश गर्ने प्रतिवेदनको सुनुवाई तथा विश्लेषण गरी प्रतिवेदनमाथि गर्ने टिप्पणीलाई निष्कर्ष प्रदान गर्ने गर्दछ । समितिले निष्कर्ष सुझावमा पक्ष राज्यमा महिला महासन्धि अन्तर्गतको उत्तरदायित्व कार्यान्वयनमा रहेका कमी कमजोरी तथा अभावहरुलाई औल्याउने, तथा महासन्धि अन्तर्गतको दायित्वहरु पालन गर्न आवश्यक सुझावहरु दिने काम गर्दछ ।

लैङ्गिक हिंसा र बाल विवाह समानता र बिकासको प्रमुख बाधकको रूपमा रहेको कुरालाई महशुस गरी दिगो बिकासको लक्ष्यमा लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र महिला तथा बालिकाहरुको सशक्तिकरण गर्ने, महिला, बालिका र किशोरीहरु विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभावको अन्त्य गर्ने, सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रमा महिला, बालिका र किशोरीहरुमाथि हुने सबै किसिमका हिंसा लगायत मानव बेचबिखन तथा यौन शोषणको अन्त्य गर्ने, बालविवाह, कम उमेरमा हुने विवाह र जवरजस्ती विवाह, महिलाको यौनाङ्ग काट्ने तथा अन्य हानिकारक प्रथाहरुको अन्त्य गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

२. नगरपालिकाको वर्तमान अवस्था

कर्णाली प्रदेशको राजधानीका रूपमा रहेको यस वीरेन्द्रनगर नगरपालिका को स्थापना वि.सं. २०३३ सालमा सुर्खेत उपत्यका भित्र पर्ने कटकुवा, गोठीकाडा र जर्बुटा गाउँ पञ्चायत भित्र पर्ने केही भागलाई मिलाएर वीरेन्द्रनगर नगरपञ्चायतका रूपमा रहेकोमा नेपाल सरकारका विभिन्न समयका निर्णय बमोजिम हाल १६ वडामा विभाजन गरिएको छ ।

विशेषगरि औलो उन्मूलन पश्चात् वीरेन्द्रनगर नगरपालिका मा सुर्खेत जिल्लाका विकट पहाडी क्षेत्र लगायत दैलेख जिल्ला र कर्णाली अञ्चलका विभिन्न जिल्लाबाट बसाई सरी स्थायी बसोबास गर्दै आएका व्यक्तिहरुको बाहुल्यता पाइन्छ । यी असमानताहरुलाई सम्बोधन गर्न नगरपालिकाको सबै तह र अंगहरुलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न आवश्यक देखिएको छ । विभिन्न स्थानबाट बसाई सरी आएकाले यहाको चालचलन रीतिथिति र सस्कृतिमा समेत विविधता पाइन्छ ।

३. नगरपालिकामा लै.स.सा.स.का लागि भएका प्रयासहरु

वीरेन्द्रनगर नगरपालिका सबै जातजाति लगायत महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायत सबैको बराबर सम्मान र समान अवसरको सुनिश्चितताका लागि नगरपालिकाले विभिन्न प्रयास गरिरहेको छ । नागरिकका बिच उत्पत्ति धर्म, वर्ण, जातजाति, लिङ्ग, आर्थिक अवस्था, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा अन्य कुरामा भेदभाव नगरिने कुरा नेपालको

संविधानले मौलिक हकका रूपमा समावेश गरेको सन्दर्भमा निर्वाचित स्थानीय सरकार गठनसँगै संविधान प्रदत्त समानताको हक सुनिश्चिततालाई स्थानीय सरकारको प्रमुख दायित्व हुनेमा वीरेन्द्रनगर नगरपालिका दृढ संकल्पित छ ।

समाजमा विद्यमान लैङ्गिक, जातीय असमानता, विभेदयुक्त व्यवहार र मान्यता, महिला हिंसा, महिला शोषण तथा उत्पीडन, गरिबी, आदि जस्ता विसंगतिहरूलाई निरुत्साहित गर्न नेपाल सरकारद्वारा राष्ट्रिय तथा अन्त-राष्ट्रियस्तरमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको पक्षमा अभिव्यक्त विभिन्न प्रतिवद्धताहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने प्रयासलाई निरन्तरता दिदै सरकार, गैर-सरकारी क्षेत्र, निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाज र दातृ निकाय समेतका सहयोग परिचालन गरी उल्लेख्य कार्यहरू भईरहेका छन् ।

यस वीरेन्द्रनगर नगरपालिका को नीति, कार्यक्रम तथा बजेट वक्तव्य समेतमा लै.स.सा.स.का मुद्दाहरूलाई प्राथमिकताका साथ सम्बोधन गरि बिकासमा सहयोग पुगिरहेको छ । नगरपालिका नेतृत्वको पहलमा लै.स.सा.स. सम्बन्धी विभिन्न कार्यविधिहरू जस्तै: अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय पत्र वितरण कार्यविधि, २०७५, वीरेन्द्रनगर नगरपालिका महिला स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७६, आदि लगायत लैगिक हिंसा निवारण कोष २०७८ को स्थापना गरी सञ्चालन गरिरहेको छ । यस सम्बन्धी न. पा. ले गरि रहेका प्रयासहरू छोटकरीमा यसप्रकार रहेका छन्:

- प्रत्येक वर्ष न. पा.ले आफ्नो नीति, योजना तथा बजेट निर्माण गर्दा टोल विकास समिति मार्फत सबै तह तप्काका जनताहरूको सहभागी गर्ने गरेको ।
- नगरपालिका को आ व ०७७/०७८ को बार्षिक नीति, बजेट तथा कार्यक्रमले सामाजिक संघ-सस्था तथा समावेशीकरणतर्फ नगरपालिकाबाट सञ्चालन गरिने लक्षित वर्ग, दलित, जनजाति, वादी, मुक्त हलिया तथा अन्य लोपोन्मुख समुदायहरूलाई जनचेतनामूलक उत्पादन र सामाजिक सशक्तिकरण कार्यक्रमका अतिरिक्त सीप-विकास, उद्भमशीलता र उत्पादनका क्षेत्रमा आवद्ध गरिनेछ भनि प्रतिबद्धता व्यक्त गरिएको ।
- न. पा. को बिकासमा सरिक गराउने उद्देश्य अनुसार कार्यक्षेत्र तोकेका गैर-सरकारी संस्थाहरूको विषयगत वर्गीकरण गरी एकद्वार प्रणाली मार्फत कार्यक्रमहरूको सञ्चालनको व्यवस्था मिलाइएको ।
- टोल विकास संस्थाहरूलाई व्यवस्थित बनाउनका लागि टोल विकास सञ्चालन कार्यविधि तयार गरी विकास निर्माण र सामाजिक परिचालनको एउटा सशक्त आधारभूत निकायको रूपमा विकास गर्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू निरन्तर रूपमा सञ्चालनमा ल्याइएको ।
- सामाजिक कुरीति, अन्ध-विश्वास, नकारात्मक तथा खराब सामाजिक मूल्य-मान्यता तथा कु-संस्कार विरुद्ध अभियानात्मक र प्रचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी समतामूलक समाज निर्माणतर्फ उन्मुख गराउने नीति लिएको ।
- महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक तर्फ एक घर एक महिला स्वरोजगारलाई

नगरको विकास र सम्वृद्धिको मूल आधार कार्यक्रम लाई निरन्तरता दिदै रोजगारका कार्यक्रमहरु लागु गरिएको ।

- आर्थिक रुपले विपन्न र सामाजिक रुपले पछाडि परेका महिलाहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिदै आर्थिक सशक्तिकरण र सामाजिक रुपान्तरण गर्ने दिशामा अगाडी बढेको ।
- महिला हिंसा अन्त्य गर्नका लागि विभिन्न सशक्तिकरण, सचेतनामूलक र स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमलाई उच्च महत्व दिइ बालमैत्री स्थानीय शासनका सूचक तयार गरी सूचकमूखी गतिविधिहरु सञ्चालन गरिएको ।
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुका लागि अत्यावश्यक सहायक सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउने र अपाङ्ग परिचय-पत्र व्यक्तिको घरमा नै वितरण गर्ने गरिएको ।
- जेष्ठ नागरिकहरुको ज्ञान, सीप, अनुभव र सिकाइलाई उपयोगमा ल्याएको र विगतका नगर सभादेखि शुरु गरिएको छोरी हुनुमा गर्वको नगर बनाउने विभिन्न योजना तथा कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिदै कार्यक्रहरुलाई अझ बढी प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन विशेष जोड दिने नीति नगरपालिका ले लिएको आदि ।

यस नगरपालिका को बृहत नगरयोजना, नीति तथा कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, विषयगत शाखाहरु र वडा कार्यालयहरुको लै.स.सा.स. नीति एकै किसिमको हुनुपर्ने आवश्यक ठानिएको छ । यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र कार्यक्रम संचालन गर्ने अन्य विकास साझेदार र सामुदायिक संस्थाहरुबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरुले आ आफ्नो ढंगबाट लै.स.सा.स. को नीति र रणनीति बनाई कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुने र कार्यान्वयन गर्न अप्ठ्यारो हुने र कार्यक्रमको प्रभावकारितामा कमी आउने देखिएकाले यी निकायहरुबाट संचालन हुने कार्यक्रम आयोजनाहरुको लागि मार्गदर्शन हुने भएकाले वीरेन्द्रनगर नगरपालिका ले यो लै.स.सा.स. नीति तयार गरेको हो ।

४. विद्यमान समस्या र चुनौतिहरु

लै.स.सा.स. एक बहु-क्षेत्रगत तथा बिकासको सबै पक्षमा समेटनुपर्ने सवाल हो । त्यस कारणले केन्द्र देखि स्थानीय तह सम्म बिभिन्न लै.स.सा.स. नीति, कार्यबिधि, मार्गदर्शन, निर्देशिका आदि तयार गरि कार्यान्वयनमा गएपनि केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुले लै.स.सा.स. नीति बनाई नसकेको र निर्माण गरिएको नीति तथा कार्यक्रमहरुको पनि प्रभावकारी एवं संस्थागत कार्यान्वयन हुन सकिरहेको छैन । यसरी नीति तथा कार्यक्रमहरुको अभावले गर्दा महिला तथा पछाडि परेका वा पारिएका **सिमान्तकृत वर्ग तथा सामाजिक वञ्चितिकरणमा परेका समूहहरु**को आवश्यकता सम्बोधन गर्न सकेको अवस्था अझै पनि छैन । यसको फलस्वरुप बिभिन्न सरकारी कार्यालयहरुले प्रदान गर्ने सेवा तथा सुबिधाहरुमा महिला, दलित तथा पछाडि परेका समुदायको पहुँचमा र निर्णय गर्ने क्षमतामा कमि हुन गयो र उनीहरुले तर्जुमा गर्ने योजना, कार्यक्रम तथा बजेट लैङ्गिक उत्तरदायि वा लैङ्गिक संवेदनशिल

हुनसकेन। यसको साथै सबै कार्यालयमा लै.स.सा.स. लाई मूलप्रवाहिकरण गर्नको लागि संरचनाहरूको कमि र यस विषयमा सबैलाई जानकारी समान रूपमा भएन जसले गर्दा लै.स.सा.स. विषयलाई सबैले गम्भिर रूपले आन्तरिकिकरण गर्न सकिरहेको छैन। यस सन्दर्भमा बीरेन्द्रनगर नगरपालिका ले लै.स.सा.स. सम्बन्धी देखिएका समस्या तथा चुनौतिहरू मूलतः देहाय अनुसार छन्:

४.१ समस्याहरू:

- नगरपालिकामा लै.स.सा.स. सम्बन्धी एकिकृत नीति अभाव हुनु,
- लै.स.सा.स. लागि आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्कको पुर्णरूपमा प्राप्त नहुनु,
- नगरपालिका भित्रको स्रोत, साधन, अवसर र लाभको वितरणमा लक्षित वर्ग एवं क्षेत्रको न्यायोचित पहुँच नहुनु,
- बञ्चितिकरणमा परेका वर्ग र समुदायलाई आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा सवैलाई मुल प्रभाविकरण गर्न नसकिनु,
- नगरपालिका को योजना तर्जुमा प्रक्रिया र निर्णायक तहहरूमा सबै लिङ्ग, वर्ग र क्षेत्रका नागरिकहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता का लागी प्राप्त अवसर सृजना हुन नसक्नु,
- विभिन्न लिङ्ग, वर्ग, क्षेत्र, समुदाय र जातजातीबीच हुने व्यवहारगत विभेद हट्न नसकिएको,
- घरेलु हिंसा, बैदेशिक रोजगारका नाममा हुने ओसार पसार तथा बेचबिखन लगाएत लैङ्गिकतामा आधारित महिला, किशोरी, बालिका प्रति हुने हिंसा कायम रहनु।
- धार्मिक तथा प्रथा परम्पराका नाममा प्रचलनमा रहेको जस्तै बालबिवाह, बहुबिवाह, महिला किशोरी तथा बालिका माथी हुने शारिरीक तथा मानसिक हिंसा कायमै रहनु।

४.२ चुनौतीहरू:

लै.स.सा.स.को लागि राजनीतिक प्रतिवद्धता, इच्छाशक्ति र स्रोत साधनको परिचालन र जनचेतना अभिवृद्धि गरि नगरपालिकाको हरेक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लै.स.सा.स.लाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने सौँच, ज्ञान र दक्षता भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन, स्रोत साधनको परिचालन, अन्तर-निकाय समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने कार्य यस नगरपालिका को लागि पनि चुनौतीका रूपमा रहेका छन्।

- लै.स.सा.स. को अवधारणामा सरोकारवालाहरू बिच साझा दृष्टिकोण कायम गर्नु,
- लै.स.सा.स. नीति कार्यान्वयनमा संलग्न निकायहरू बीच प्रभावकारी समन्वय गर्नु,
- नगरपालिका को स्रोत साधन, अवसर र लाभमा वञ्चितिकरणमा परेका सबै वर्ग, क्षेत्र र जातजातिको समन्यायिक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,
- वञ्चितिमा परेका वर्ग क्षेत्र र जातजातिमा व्याप्त गरिवी न्युनिकरण गर्नु,
- विभिन्न समुदाय तथा वर्गवीच रहेको आर्थिक, सामाजिक तथा शैक्षिक विभेदको अन्तर कम गर्नु, र;
- नगरपालिका का योजना छनौट, कार्यान्वयन र अनुगमन जस्ता सबै क्रियाकलापहरूमा

५. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिको औचित्यता किन ?

यस नगरपालिकामा भए गरेका बिभिन्न क्रियाकलापमा लै.स.सा.स. लाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक भएकोले तपशिलमा उल्लेखित कारणहरूले गर्दा यस लै.स.सा.स. नीतिको आवश्यकता परेको छः

- नगरपालिका भित्र लै.स.सा.स. मैत्री शासन व्यवस्थाको प्रबर्द्धन गर्न,
- नगरपालिका का नीति, कानून, संरचना, कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको सबै चरणमा लै.स.सा.स. लाई मूलप्रवाहीकरण र आन्तरिकीकरण गर्न,
- नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने नीति, योजना, वजेट तथा कार्यक्रमहरूलाई मार्गदर्शन गर्न,
- नगरपालिका का सबै संरचनाहरू, कार्यक्रमहरू र योजनाहरूमा लै.स.सा.स. सम्बन्धी नीतिगत एकरूपता र सामञ्जस्यता कायम गर्न,
- कानूनी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग पुर्याउन,
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता अनुरूपको दायित्व पुरा गर्न,
- नगरपालिका को साधनस्रोत, लाभ र अवसरहरूबाट वञ्चितीकरणमा परेका सबै वर्ग, लिङ्ग, क्षेत्र, जातजाति र समुदायको पहुँच सुनिश्चित गर्दै लोकतन्त्रका लाभहरूको सबै नागरिकहरूबीच न्यायोचित वितरण व्यवस्था मार्फत सामाजिक न्याय स्थापना गर्न ।

यसका साथै मुख्यतः दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नम्बर ५ ले लैङ्गिक समानता हाँसिल गर्ने तथा सबै महिला, किशोरी तथा बालबालिकालाई सशक्त बनाउने लक्ष्य प्राप्ति गर्न सरकारले सबै तहमा लैङ्गिक समानतालाई प्रवर्द्धन तथा सशक्त बनाउन प्रभावकारी नीति र कार्यान्वयन योग्य कानून बनाउने प्रतिवद्धता गरेको र प्रतिवद्धताहरूलाई स्थानियकरण गर्दै कार्यान्वयन तहमा लैजान स्थानिय सरकारले अनिवार्य रूपमा लै.स.सा.स. नीति तर्जुमा गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । यसै मान्यता तथा आवश्यकता अनुरूप बीरेन्द्रनगर नगरपालिका ले पनि लै.स.सा.स. नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यकता महसुस गरि यो नीति तर्जुमा गरेको हो । तसर्थ, नेपालको संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वद्वारा निर्देशित सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति स्थानिय तहमा कार्यान्वयन गर्ने आधार तयारगर्न, दिगो विकास लक्ष्यको “लैङ्गिक समानता र महिला तथा बालिकाहरूको सशक्तिकरण गर्ने” लक्ष्य हासिल गर्न स्थानिय सरकारले प्राथमिकताका साथ कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने वातावरण तयार गर्न, महिला, बाल-बालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदि विरूद्ध हुने लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गरी सबैका लागि हिंसा रहित बनाउन यो नीतिको आवश्यकता महशुस गरिएको हो ।

६. यस नीतिले अवलम्बन गरेका सिद्धान्तहरू :

यो लै.स.सा.स. नीति तर्जुमा निम्न सिद्धान्तहरूमा आधारित भई गरिएको छ :

- क) **अविभेद** : यो नीति कार्यान्वयनको सिलसिलामा महिला, पुरुष, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक वा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूमाथि जातजाति, लिङ्ग, वर्ण, आर्थिक, सामाजिक, शारीरिक स्थिति वा भौगोलिक अवस्थितिका आधारमा भेदभाव गरिने छैन ।
- ख) **सारभूत समानता** : यो नीतिले लैङ्गिकताका सवालमा सारभूत समानता अर्थात परिणाममा समानताको सिद्धान्तलाई आत्मसात गरेको छ ।
- ग) **कोहि पछाडि नछुटुन** : यस नीतिले दिगो बिकास लक्ष्यको “कोही पनि पछाडि नछुटुन” भन्ने अवधारणालाई आत्मसात गरेको छ ।
- घ) **कसैलाई हानि नपुर्याउने**: यस नीतिले कसैलाई पनि हानि वा क्षति नपुर्याउने सिद्धान्त अंगालेको छ ।
- ङ) **शून्य सहनशीलता** : यो नीति कार्यान्वयनको सिलसिलामा जुनसुकै प्रकारको महिला तथा लैङ्गिक हिंसाका घटनाहरूमा शून्य सहनशीलताको सिद्धान्तलाई अङ्गिकार गरेको छ ।
- च) **गोपनीयताको अधिकार** : यो नीतिले महिला तथा लैङ्गिक हिंसा प्रभावितहरूको गोपनीयताको अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ ।
- छ) **अर्थपूर्ण सहभागिता** : यो नीतिले यसको सफल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि जसको सरोकार उसको नेतृत्व तथा आवाज भन्ने सिद्धान्तलाई आत्मसात गर्दै सबै सरोकारवालाहरूको अर्थपूर्ण सहभागितालाई जोड दिइएको छ ।
- ज) **साझेदारिता र सहकार्य** : यो नीतिको सफल र प्रभावकारी कार्यान्वयनमा मुख्य सरोकारवालाहरूको समन्वय, साझेदारिता र सहकार्यलाई प्राथमिकता राखिएको छ ।
- झ) **सकारात्मक सोच**: यो नीति सकारात्मक सोच तथा परिवर्तन सभंव छ र आफैले गर्न सकिन्छ भन्ने सिद्धान्तबाट निर्देशित छ ।
७. त्यसैले माथि उल्लेखित औचित्यताहरूलाई पुरा गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को धारा ११, उपधारा (२), बुँदा ठ को उपबुँदा २ द्वारा प्रदत्त अधिकारको प्रयोग गरी नगरपालिका को लागि यो “**लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०७८**” तयार गरिएको हो । यस नीतिको सफल कार्यान्वयनबाट सम्पूर्ण नगरपालिकावासीहरूले विभेद र हिंसा रहित समाजमा आत्मसम्मानपूर्वक जीवनयापन गर्न पाउने अवस्थाको सुनिश्चित गर्नेछ ।
- ७.१ **नाम र प्रारम्भ** : यस नीतिको नाम “**लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०७८**” रहनेछ र यसको प्रारम्भ नगरकार्यपालिकाले स्वीकृत गरेको मिति देखि लागू हुनेछ ।
- ७.२ **परिभाषा**: बिषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस नीतिमा :
- क) “नीति” भन्नाले “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०७८”, बीरेन्द्रनगर नगरपालिका, सम्झनुपर्दछ ।

- ख) “नगरपालिका” भन्नाले बीरेन्द्रनगर नगर कार्यपालिका लाई सम्झनु पर्दछ ।
- ग) “कार्यक्रम” भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएको आयोजनाहरूको संयोजित रूप सम्झनु पर्छ ।
- घ) “योजना” भन्नाले बार्षिक योजना र कार्यक्रम सम्झनु पर्दछ ।
- ङ) “सामाजिक वञ्चितकरण” भन्नाले औपचारिक ऐन, नियम, कानून आदि तथा परम्परा देखि चलिआएको अनौपचारिक मुल्य मान्यता बमोजिम लिङ्ग, जातजाति, धर्म आदि विभेदका कारणले सुविधाबाट वञ्चित भएका अवस्थालाई सम्झनुपर्छ ।
- च) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा स्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट बञ्चित भई गरिवी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितिकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्यसम्पादनका प्रकृत्यामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, स्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपगोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्झनुपर्छ ।
- छ) “सामाजिक समावेशी सम्पर्क ब्यक्ति” भन्नाले कुनै कार्यालय वा निकायमा समावेशी विषय हेर्ने गरी सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा तोकिएको पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई सम्झनुपर्छ ।
- ज) “सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले विभिन्न जातजाती, क्षेत्र, वर्ग र समुदाय, अपांगता भएका ब्यक्ति, बालबालीका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागिमुलक ढंगले सम्बोधन गदै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायि बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने बजेट तथा कार्यक्रमलाई जनाउँछ । सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामुलक वितरण र उपभोग हुनेगरी तर्जुमा गरिएको बजेट समेत सम्झनुपर्छ ।
- झ) “विकास साझेदार” भन्नाले नेपाल सरकारसंग भएको सम्झौता वमोजिम नगद, जिन्सी एवम् प्रविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने द्विपक्षीय एवम् बहुपक्षीय दातृ निकाय, सयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरू तथा अन्तरतष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था सम्झनुपर्छ ।
- ञ) “टोल विकास संस्था” भन्नाले ऐनको दफा १२ (२) क बमोजिम सामाजिक परिचालकको अवधारणा बमोजिम गठन हुने समूह सम्झनुपर्छ ।
- ट) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने व्यक्तिहरूको समूहले कुनै आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट निश्चित प्रक्रिया बमोजिम गठन गरेको समिति सम्झनुपर्छ ।
- ठ) “सामुदायिक संस्था” भन्नाले जनचेतनासम्बन्धी तालिम, अभिमुखिकरण, सिप विकास, बचत, कर्जा परिचालन, समावेशी विकास र सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका संस्था तथा

- स्थानीय तहमा सूचीकृत भएका समुदायहरु आधारित संस्था सम्झनुपर्छ ।
- ड) “गैर-सरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलीत कानून बमोजिम स्थापना भएका स्थानीय तहको सभाबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई स्थानीय तहसंग समन्वय राखी कार्य सञ्चालन गर्ने गैर-नाफामूलक संस्था सम्झनुपर्छ ।
- ढ) “स्थानीयकरण” भन्नाले कुनै पनि विषय वा कार्यक्रमलाई कुनै स्थानीय ठाँउ विशेषको परिस्थिती वा अवस्था अनुसार ढाली त्यसको प्रभावकारी एवं अधिकतम उपयोग गर्ने प्रक्रिया सम्झनु पर्दछ ।
- ण) “बञ्चित समुह” भन्नाले परम्परागत रुपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक, लैङ्गिक, अपाङ्गता, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवाशी, जनजाती, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरीक, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, बाल-बालिका एवम् दुर्गक क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनता सम्झनु पर्दछ ।
- त) “अल्पसंख्यक” भन्नाले संघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेका जातीय, भाषिक र धार्मिक समूह सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आफ्नै जातीय, धार्मिक र भाषिक विशिष्टता भएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडन भोगेका समूह समेतलाई जनाउँछ ।
- थ) “सीमान्तकृत” भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले अति-सीमान्तीकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।
- द) “लैङ्गिक प्रभाव विप्लेषण” भन्नाले नीति तथा अभ्यासहरुको परिक्षण गरेर कुनै पनि योजना कार्यक्रम तथा आयोजनाबाट महिला एवम् पुरुष कतिको लाभान्वित भएका छन् भन्ने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ ।
- ध) “लैङ्गिक समता” भन्नाले अवसर र न्यायबाट बन्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने बिशेष प्रयासलाई सम्झनु पर्दछ ।
- न) “लैङ्गिक समानता” भन्नाले महिला र पुरुषबीच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।
- प) “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण अवधारणा” भन्नाले महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक समूहहरु बीचको असमान शक्ति सम्वन्धहरुलाई पुनःसन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरुका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने विषयलाई सम्झनु पर्दछ ।

- फ) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला, पुरुष, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बाल-बालिका तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागितामूलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने कार्यक्रम र बजेटलाई जनाउँछ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर उद्देश्यमूलक, योजनाबद्ध, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुने गरी गरिने बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई सम्झनु पर्दछ ।
- ब) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परीक्षण” भन्नाले समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला र पुरुषबीचको भूमिका, सम्बन्ध, स्थान, स्तर, अवसर आदिको विश्लेषणबाट लैंगिक समानता तथा समावेशी विकास गर्न तय गरिएको बजेट र कार्यक्रम मार्फत तोकिएको उद्देश्य हासिल भए नभएको लेखाजोखा र परीक्षण गरी सुधारका उपाय पहिल्याउने औजारलाई सम्झनु पर्छ ।
- भ) “लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण” भन्नाले कुनै पनि योजनाबद्ध कार्य, नीति नियम, कार्यक्रम कार्यान्वयनको हरेक क्षेत्र तथा तह र तप्कामा महिला तथा वञ्चितमा परेका वर्गहरूलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनु पर्दछ ।
- म) “लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट” भन्नाले “लैङ्गिक समानताको लागि बजेटको सुनिश्चितता, बजेटका सबै प्रक्रियामा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण र उपलब्धिको समतामूलक वितरणका साथै उपभोगको लागि लैङ्गिक विश्लेषण सहित योजनाबद्ध रूपमा उद्देश्यमूलक कार्यक्रमहरू तर्जुमा र प्राथमिकीकरण गर्दै कार्यक्रम छनौट गरी लगानी गर्ने पद्धतिलाई जनाउँदछ ।
- य) “सामाजिक वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरू” भन्नाले महिला, बाल-बालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू तथा भौगोलिक रूपले दुर्गम क्षेत्रमा बसेका जनतालाई बुझाउँदछ ।
- र) “सशक्तिकरण” भन्नाले विकासका अवसरहरूबाट वञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडी परेका, परेका अशक्त वा कमजोर वर्गलाई सवल बनाउने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ ।
- ल) “खण्डीकृत तथ्याङ्क” भन्नाले महिला, पुरुष, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका एव एच.आई. भि.संक्रमित ब्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकरण परेका समुहहरूको तहगत तथ्याङ्कलाई सम्झनु पर्दछ ।

७.३ दीर्घकालिन सोच

लै.स.सा.स. मैत्री एवं सहभागीमूलक विकास निर्माण एवं सेवा प्रवाह गरि लैंगिक,

जातीय एवम् सवै प्रकारका भेदभावमुक्त पुर्णसमावेशी समतामूलक, स्वस्थ तथा समुन्नत नगरको निर्माण गर्ने ।

७.४ लक्ष्य

नगरको विकास, सेवा प्रवाह र अवसरहरूलाई महिला, सिमान्तकृत वर्ग तथा सामाजिक वञ्चित्तीकरणमा परेका समूहहरूको अर्थपूर्ण सहभागीता गराई नगरवासीले भोग्नु परेका बिधमान नकारात्मक सामाजिक मूल्य, मान्यता, संस्कार र ब्यवहारमा परिवर्तन ल्याई नगरपालिका को नीति, योजना, बजेट, अनुगमन प्रणाली आदिमा लैंगिक मुलप्रबहिकरण गर्ने ।

७.५ उद्देश्य, नीति तथा कार्यक्रमहरू

उद्देश्य १: नीतिगत र कानुनी रूपमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु ।

नीतिहरू :

- क) लै.स.सा.स. सन्दर्भमा नेपालको कानुनमा भएको व्यवस्थालाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, तथा कानुन निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने नीति लिईनेछ ।
- ख) महिला तथा सीमान्तकृत समुहहरूको सशक्तिकरण सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ग) महिला, बाल-बालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्ग तथा अल्पसंख्यकहरूको मानव अधिकार लगायत बहुपक्षियका क्षेत्रमा नेपालले अनुमोदन गरेका संयुक्त राष्ट्रसंघ तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय घोषणाका प्रावधानहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नीतिहरू निर्माण गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू :

- क) महिला, सीमान्तकृत समुह तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि आवश्यक नीति नियम तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ख) नीति तथा कानुनी प्रावधानका आधारमा लक्षित कार्यक्रम तयगरी नगरमा लैङ्गिक समानता र महिला तथा किशोरीहरूको सशक्तिकरण गरिनेछ ।
- ग) महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक लगायत सबै सीमान्तकृत समूहहरू आदिको अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक नीतिको कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिईनेछ ।
- घ) लै.स.सा.स. को सवाललाई सबै क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा मूलप्रवाहीकरण गर्दै लगिनेछ ।
- ङ) लै.स.सा.स.को व्यवहारिक कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, नियम र निर्देशिकाहरू अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ ।
- च) नीति तथा कानुनी प्रावधानको आधारमा लक्षित कार्यक्रम तय गरी लैङ्गिक समानता र महिला तथा किशोरीहरूको सशक्तिकरण गर्न कार्यक्रमहरू संचालन

गरिनेछ ।

उद्देश्य २: लै.स.सा.स. मैत्री, निति, योजना, बजेट निर्माण तथा कार्यान्वयन गरि नगरका विकास निर्माण र सेवा प्रवाहका सवाललाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।

नीतिहरु:

- क) महिला, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायतको विकास निर्माण प्रक्रियामा सहभागिता प्रबर्द्धन गर्नुका साथै महसुस हुने गरी नगरको सेवालार्ई पहुँचयोग्य बनाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ख) नगरको राजनीतिक, आर्थिक तथा सार्वजनिक जीवनका सबै निर्णायक तहमा नेतृत्वका लागि महिला तथा सीमान्तकृत समूहहरूको प्रभावकारी सहभागिता तथा समान अवसर सुनिश्चित गर्ने नीति लिईनेछ ।
- ग) नगरपालिका मा निर्माण हुने हरेक सार्वजनिक संरचना अपाङ्गतामैत्री, बालमैत्री र ज्येष्ठ नागरिकमैत्री बनाइने नीति अवलम्बन गरिने छ ।
- घ) आर्थिक, सामाजिक र राजनितिक गतिविधिहरूमा महिला तथा सीमान्तकृत समूहहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ङ) नगरपालिकाको आवधिक र बार्षिक योजना, कार्यक्रम र बजेटमा लै.स.सा.स.का सवालहरु समावेश गर्न विषयगत शाखा/महाशाखा, सरोकारवालाहरु, अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय गैरसरकारी संघ-संस्था, निजि-क्षेत्र आदिलाई लै.स.सा.स. उत्तरदायी योजना तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न अभिप्रेरित, सहजीकरण र आवश्यकता अनुसार क्षमता अभिवृद्धिका लागि समन्वय तथा सहकार्य गर्ने नीति लिईनेछ ।
- च) नगरपालिका को बजेट तर्जुमामा लैङ्गिक उत्तरदायि बजेट तर्जुमालाई प्राथमिकता दिइने छ, यसरी बजेट तर्जुमा पश्चात लैङ्गिक उत्तरदायि बजेटको परिक्षणलाई नियमित बनाईनेछ ।
- छ) वडा कार्यालयवाट विकासमा भएको लगानीको वार्षिक रूपमा लैङ्गिक वजेट अडिट गर्दै लैङ्गिक वजेटमा वढी लगानी गर्ने वडालाई थप आर्थिक अनुदान दिने निति लिइनेछ ।

कार्यक्रमहरु :

१. महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक लगायतको विकास निर्माण प्रक्रियामा सहभागिता प्रबर्द्धन गर्नुका साथै महसुस हुने गरी नगरको सेवालार्ई पहुँचयोग्य बनाइनेछ ।
२. नगरको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सार्वजनिक जीवनका सबै निर्णायक तहमा नेतृत्वका लागि महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको प्रभावकारी सहभागिता तथा समान अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।

३. लै.स.सा.स. तथा लैंगिक उत्तरदायी योजना तथा बजेटको अवधारणाको प्रवर्धन गरि यसै अनुसार नगरपालिका को विकासको लागी योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गरिनेछ । यसरी योजना तथा बजेट निर्माण गर्दा महिला तथा सीमान्तकृत समूह आदिलाई प्राथमिकता दिई उनीहरूलाई बिकासको मूलधारमा ल्याउन आवश्यक बजेट विनियोजन गरी निती योजना/कार्यक्रमहरूको प्राथमिकिकरण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गरिनेछ ।
४. सबै योजना र कार्यक्रमको लै.स.सा.स. मैत्री एवं नतिजामुखी अनुगमन, प्रतिवेदन र मूल्यांकन गर्ने गराईनेछ
५. नगरपालिका को कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्ने क्रममा अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरूको सम्बेदनशीलतालाई ध्यान दिइ अपाङ्गता उत्तरदायी बजेटको निर्माण गर्न पहल गरिनेछ ।
६. नगरपालिका लाई बालमैत्री बनाउन बालमैत्री भवन, बालमैत्री शैक्षिक सामग्री, खेलकुद मैदान, पुस्तकालय, खानेपानी तथा सरसफाई, शौचालय, हिंसा पिडित बालबालिका हरूका लागी आकस्मिक संरक्षण स्थान तथा औषधि उपचारमा सहयोग गरिनेछ ।
७. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि आवश्यक सहायक सामग्रीहरू बैशाखी, वाकर, सेतोछडी, श्रवण यन्त्र, बिद्युतिय सुबिधा सम्पन्न ह्विलचेयर, ट्राईसाइकल, कृतिम हातखुट्टा, बेल्ट सिटिङ चेयर र स्टेण्डिङ चेयर आदि, स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाबाट निःशुल्क र सजिलोसँग पाउने वातावरणको लागि कार्यक्रम तथा बजेटको ब्यवस्था गरिनेछ ।
८. नगरपालिकामा एक अपाङ्गता सूचना तथा परामर्श केन्द्र स्थापना गर्न आवश्यक श्रोतको खोजि व्यवस्था गरिनेछ
९. नगरमा निर्माण हुने हरेक सार्वजनिक संरचना अपाङ्गतामैत्री र ज्येष्ठ नागरिकमैत्री बनाउनका लागि प्राथमिकता दिइनेछ ।
१०. दुर व्यवहार/बेचबिखनको जोखिममा परेका महिलाहरूको सुरक्षा र सुरक्षित बसोबासका लागि आवश्यक प्रबन्ध गरिनेछ ।
११. महिला, दलित, जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायतको विकास निर्माण प्रक्रियामा सहभागिता प्रबर्द्धन गर्नुका साथै उनीहरूले महशुस हुने गरी नगरको सेवालालाई पहुँचयोग्य बनाइनेछ ।
१२. मनो-सामाजिक अपाङ्गता, बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, हेमोफेलिया, सुस्त श्रवण, बहिरा, न्युन दृष्टियुक्त अपाङ्गता जस्ता प्रष्ट नदेखिने किसिमका अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको पहिचान गरी रोकथाम, परामर्श तथा सिफारिस सहित नगरपालिका तहमा एकिकृत सेवा उपलब्ध गराउन सहयोग गरिनेछ ।
१३. सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि बिद्यालय शिक्षामा प्राविधिक

तथा जीवन उपयोगी शिक्षाको लागि उचित बजेटको व्यवस्थापन गर्नुको साथै बालबालिकाहरुको अबस्था पहिचान गरी समाबेसी शिक्षा र सुनाई सम्बन्धि अपाङ्गता भएका ब्यक्तिको लागि बिपेश शिक्षा प्रणालिको व्यवस्था र अपाङ्गता भएका परिवारका बाल बालिकाहरुलाई छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।

१४. अपाङ्गता उत्तरदायी बजेट प्रणालीको निर्माण र त्यस्ले अपेक्षा गरेका उपलब्धिहरुको प्रत्याभुत गर्ने कार्यमा सहजिकरण गराउने तथा बजेट तर्जुमाको समयदेखि नै कार्यक्रमहरुको अपाङ्गता समावेशी हुने गरी तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन गराउने कार्यलाई प्राथमिकता दिईनेछ ।
१५. अपांगता भएका व्यक्तिहरुले संचालन गरेका संघ संस्थाहरुलाई अपांगता लक्षित बजेट अनुदान दिने व्यवस्था गरिनेछ र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको संवेनशिलतालाई मध्य नजर गरी अनुदानको कार्यक्रमहरु सवै वर्गको सवाललाई सम्बोधन हुने गरी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
१६. स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ११ उपदफा (त) अनुसार अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरुको खण्डीकृत तथ्यांकलाई व्यवस्थित गर्दै अभिमुखिकरण गर्न सवै नगरपालिकाले अनलाईन डाटा ईन्ट्री गर्नको लागि पहुचयुक्त सफ्टवेयरको निर्माण तथा अध्यावधिक कार्यको लागि कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१७. नगरपालिका भित्र रहेका रहेका संघ संस्था तथा समितिहरुमा विभिन्न पक्षको प्रतिनिधित्वको अवस्था, पूर्वाधारहरुको पहुँच योग्यता र सम्बन्धित पक्षले पाउने सेवाप्रतिको अवधारणा आदि मापदण्ड बनाई लै.स.सा.स.को अवस्था लेखाजोखा गर्ने प्रणालीलाई संस्थागत गरिनेछ ।

उद्देश्य ३: लै.स.सा.स. प्रबर्द्धन गर्न नगरपालिकाको संस्थागत संरचना/संयन्त्र निर्माण तथा सुदृढीकरण गरि न. पा. को संस्थागत तथा व्यक्तिगत तहमा क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

नीतिहरु :

- क) लै.स.सा.स. प्रबर्द्धन गर्न पालिकाको संस्थागत संरचना/संयन्त्र निर्माण तथा सुदृढीकरण गरि संस्थागत तथा व्यक्तिगत तहमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने नीति लिईनेछ ।
- ख) नगरपालिका ले आवश्यक कर्मचारीहरु नियुक्ति गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम समाबेशी सहभागीतालाई सुनिश्चित गर्न योग्यता पुगेका महिला तथा वञ्चितिकरणमा परेका, पारिएका र सीमान्तकृत समुदायलाई पनि प्राथमिकता दिई आकर्षित गर्न तत्काल संस्थागत प्रयास गरि उनीहरुको क्षमता वृद्धिमा लगानी गरि, थप अवसर दिई हरदम प्रोत्साहन गर्ने नीति लिईनेछ ।
- ग) स्थानीयस्तरमा स्वास्थ्य, शिक्षा, कृषि, विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन

आदि सम्बन्धि विभिन्न विषय विशेष तालिमहरू योजनाबद्ध तथा नतिजामुखी बनाई सञ्चालन गर्ने नीति लिईनेछ ।

घ) लै.स.सा.स.सम्बन्धी संचालनहुने सबै किसिमका तालिम, क्षमता विकास, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण र छात्रवृत्ति आदिमा सहभागीहरूको छनौट लै.स.सा.स. मैत्री तथा समावेशी प्रकृतिको गराई नतिजामुखी बनाई संचालन गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

ङ) स्थानीय जनता विशेष गरी लक्षित समुह तथा वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरूको क्षमता विकास गरी यी वर्गहरूलाई स्थानीय तहको विकास प्रक्रियामा सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरी समावेशी एवं सहभागीमुलक विकास प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने नीति लिईनेछ ।

च) लै.स.सा.स.सम्बन्धी विभिन्न तहहरूमा गठन हुने समिति, उप-समिति आदिमा पछाडि परेका/पारिएका महिला तथा वञ्चितीकरणमा पारिएका र सीमान्तकृत समुदायहरूबाट पनि प्रतिनिधित्व गरी उनीहरूको अर्थपूर्ण सहभागी गराउने नीति लिईनेछ । त्यसै गरी सम्पूर्ण किसिमका तालिम, क्षमता विकास, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण र छात्रवृत्तिमा सहभागीहरूको छनौट लै.स.सा.स. मैत्री तथा समावेशी बनाई यसलाई नतिजामुखी बनाउने नीतिलाई अगिकार गरिनेछ ।

उद्देश्य ४: दिगो विकास र आर्थिक समृद्धिकालागि महिला लगायत सिमान्तकृत समूहहरूको लागि आर्थिक सशक्तिकरणका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्नु ।

नीति: दिगो विकास र आर्थिक समृद्धिकालागि महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको लागि आर्थिक सशक्तिकरणका गतिविधिहरू प्राथमिकताकासाथ सञ्चालन गर्ने नीति लिनेछ ।

कार्यक्रमहरू :

क) महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको व्यवहारिक सिप तथा ज्ञानको अध्ययन गरी प्रबर्द्धन गर्ने ।

ख) पालिकाको योजनामा महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको उद्यमशिलता प्रबर्द्धनगर्ने खालका कार्यक्रम तथा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने ।

ग) महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूलाई आर्थिक रुपमा सशक्त र स्वतन्त्र बनाउन आर्थिक सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि कार्ययोजना तथा बजेट विनियोजन गर्ने ।

घ) महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूलाई व्यवसाय सञ्चालन, बैंकिंग तथा वित्तिय कारोबार सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्नुका साथै आधारभूत कानूनी क्षमता विकास गर्ने ।

ङ) उद्यमि महिला लगायत सीमान्तकृत समूह तथा लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदि द्वारा उत्पादित सामाग्रीहरूको बजारीकरणका लागि सहयोग गर्ने ।

च) अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको आर्थिक सशक्तिकरणका लागि अपाङ्गता लक्षित

कार्यक्रमहरूको निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- छ) बैदेशिक रोजगारीमा गएका परिवारका महिला सदस्यहरू, बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएर आएका महिलाहरूको सीप, ज्ञान र आमदानीलाई व्यवस्थित र पुनर्उत्पादनमूलक बनाउने ।
- ज) अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको क्षमता र सीपको पहिचान गरी उनिहरूले उत्पादन गरेको सामग्रीको बजारीकरण व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।
- झ) सामाजिक लैगिंक भुमिका रुपान्तरण गर्ने खालका आर्थिक उपार्जनसँग महिलालाई जोड्न आवश्यक व्यवसायीक ज्ञान तथा सिप प्रदान गर्ने ।
- ञ) स्वरोजगार, रोजगारी र उद्यमशिलताको एकिकृत कार्यक्रमका माध्यमबाट महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको आर्थिक सशक्तिकरण गर्दै उनीहरूको गरिवी न्युनिकरण गर्ने ।
- ट) अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको स्वरोजगारको लागि राज्यबाट अनुदान रकम र बैकको सामाजिक उत्तरदायित्व नीति अनुसार सहुलीयत ब्याज ऋण उपलब्ध गराई उनीहरूको आर्थिक शसक्तिकरण गर्न पहल गर्ने ।
- ठ) नगरपालिकाको कृषि अनुदानहरू र कृषि कार्यक्रम तथा यसबारे दिईने तालिमहरूमा अपाङ्गता समावेशिकरण गरी अपाङ्गता भएको कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरि उनीहरूको आर्थिक शसक्तिकरण गर्न पहल गर्ने ।

उद्देश्य ५: विपद तथा महामारी ब्यबस्थापन गर्न कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने र सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गर्नु ।

नीति: सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत नगरपालिका बाट दिने सेवालालाई प्रभावकारी बनाउनको साथै विपद तथा महामारीका समयमा आउने सबै समस्याहरूको प्रभावकारी सम्बोधन गर्न प्राथमिकताका साथ काम दिने नीति लिनेछ ।

कार्यक्रमहरू :

१. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदिलाई प्रदान गर्दै आएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरणलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२. सामाजिक सुरक्षा सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरूको प्रभावकारी तथ्याङ्क संकलन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
३. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयनको प्रभावकारी अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
४. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत नगरबाट प्रवाह गरिने सम्पुर्ण सेवाहरूलाई थप प्रभावकारिता बनाईनेछ ।
५. बेरोजगार अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र अति अशक्त तथा पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि नियम-कानून अनुसार सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था

गरिनेछ ।

६. ज्येष्ठ नागरिक, दीर्घ-रोगी तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति आदिको सम्मान र सुरक्षाका लागि पारिवारिक संरक्षणमा जोड दिइनेछ ।
७. विपद तथा महामारीका समयमा हुने विभेद तथा सबै खालका सवाल तथा समस्याहरुको सम्बोधनका लागि नीति तथा कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।

उद्देश्य ६ : समाजमा विद्यमान लैंगिक, सामाजिक, संस्कृतिक आदि संग सम्बन्धित नकारात्मक मूल्य, मान्यता, संस्कार र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन सहयोग गर्नु ।

नीति: समाजमा विद्यमान लैंगिक, सामाजिक, संस्कृतिक आदि संग सम्बन्धित नकारात्मक मूल्य, मान्यता, संस्कार र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन प्राथमिकता दिने नीति लिनेछ ।

कार्यक्रमहरू :

१. लैंगिक रुपमा रहेका समाजका असमान तथा विभेदकारी सामाजिक मूल्य-मान्यता, धारणा तथा व्यवहारहरु परिवर्तन गर्नका लागि प्रभावकारी तथा प्रमाणमा आधारित कार्यक्रमहरुको बिकासगरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२. छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धबिश्वास, बाल श्रम, लैंगिक हिंसा, बाल बिबाह, बहु-बिबाह, दाहिजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा आदिको रोकथामको लागि कार्य-योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गरिनेछ ।
३. समाजमा रहेको विभेदकारी सामाजिक मूल्य-मान्यता र व्यवहारहरुलाई परिवर्तन गर्ने खालका जनचेतनामूलक क्रियाकलाप तथा अभियानहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
३. सरकारी पदाधिकारी, कानून पालन गर्ने गराउने निकायहरु, धार्मिक एवं सामुदायिक नेताहरु र सर्व-साधारण जनताहरुलाई लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, लैंगिक पहिचान तथा अभिव्यक्ति, लैंगिक बिपेशताहरुको आधारमा हुने विभेद र घरेलु हिंसा आदिको बारेमा सचेतना, घरेलु तथा यौन हिंसा बिरुद्ध परिणाममा आधारित तालिमहरु उपलब्ध गराउने ।
४. लैंगिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्यको लागि बहस, पैरवी तथा चेतनामूलक अभियान चलाई सूचना संचारमा महिला लगायत अन्य सिमान्तकृत समूहहरुको सहभागिता र पहुँच वृद्धि गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
५. नगरपालिका भित्र कार्यरत महिला संजाल, लैंगिक निगरानी समूह, महिला सहकारी संस्था, महिला तथा सीमान्तकृत वर्ग आदिले नेतृत्व गरेका सामाजिक र सामुदायिक संघ-संस्था गठन, सबलिकरण तथा बिस्तारमा सहयोग गर्ने ।
६. महिला तथा बालबालिकाहरु बिरुद्ध हुने हिंसा, हानीकारक एवं विभेदकारी

अभ्यासहरूको अन्त्य लगायतका लैंगिक अन्तरहरू सम्बोधनका लागि र अति सीमान्तकृत समुदायका महिलाहरूका सवाल सम्बोधनका लागि आर्थिक सहयोग गर्ने ।

७. हिंसा प्रभावित अपाङ्गता भएका महिला तथा बालिकाहरूको न्यायमा पहुँच, उद्धार र पुनर्स्थापनाको लागि आवश्यक संयन्त्रको विकास गर्न सहयोग गर्ने ।
८. सबै वडामा समान कामको लागि समान ज्यालाको सुनिश्चितता गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम तथा अभियानहरू सञ्चालन गर्ने ।

१. संस्थागत संरचना

लै.स.सा.स.बारे संबिधान, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यबिधि आदिमा भएको व्यवस्थाहरूको सबै सरोकारवालाहरूसंग प्रभावकारी समन्वय कायमगरी कार्यान्वयन गर्न चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना निर्माण गरि सम्पूर्ण कामहरू गर्ने सन्दर्भमा न.पा. भित्र आवश्यकता अनुसार महाशाखा/शाखा स्थापना तथा विस्तार गरि लै.स.सा.स., महिला, आदिबासी जनजाती, बाल-बालिका, किशोर किशोरी तथा युवा, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता तथा जेष्ठ नागरिक, गै.स.स. परिचालन, समन्वय तथा निगमन र सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम तथा व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धि कामहरू गर्नेछन । साथै यस महाशाखा/शाखाले निम्न थप कार्यहरू गर्न सक्नेछन:

- क) नगरपालिका भित्रका पछाडी परेका वा पारिएका असक्त, गरीब, बिकासका अवसरबाट बन्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडी परेका वा पारिएका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूह आदिको खण्डिकृत तथ्याङ्क संकलन एवम् विश्लेषण गर्ने ।
- ख) महिला, बाल-बालिका, आदिबासी जनजाती, जेष्ठ-नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडाबर्ग, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिको हक सम्बन्धि नीति, योजना कार्यान्वयन, समन्वय र नियमन गर्ने ।
- ग) सहभागितात्मक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा लक्षित (महिला तथा बञ्चितिमा परेका वर्ग तथा समूह आदि) समूहको पनि सहभागिता गराई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विधि मार्फत नतिजामुखी योजना तर्जुमा गर्ने ।
- घ) महिला बाल-बालिका, आदिबासी जनजाती, जेष्ठ-नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, दलित, मुस्लिम, पिछडाबर्ग, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिको आर्थिक, सामाजिक सशक्तिकरण र क्षमता विकास गर्ने ।
- ङ) लैंगिक हिंसा नियन्त्रणका लागि निरोधात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, संरक्षणात्मक उपाय र पुनर्स्थापना गर्ने ।
- च) नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन र मूल्यांकनका साथै संस्थागत रुपमा लैङ्गिक उत्तरदायि तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण नियमित रुपमा गर्ने ।

छ) आवश्यकता अनुसार सञ्चार माध्यमबाट लै.स.सा.स. सम्बन्धी संदेशहरूको प्रचार प्रसार, प्रबर्द्धन र संरक्षण गर्ने ।

ज) लै.स.सा.स. सम्बन्धी असल अभ्यास र अनुकरणीय कामको प्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने गराउने ।

२. विभिन्न समितिहरू गठन गर्ने सम्बन्धी

संघीय ब्यबस्था अनुसार नगरपालिका ले विभिन्न समितिहरू गठन गरि यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति गठन गरि तल दिए अनुसार सबै तहमा कार्यक्षेत्र तथा जिम्मेवारी सहितको उत्तरदायित्व प्रदान गर्नेछ :

क) पालिका लै.स.सा.स. नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति:

यस लै.स.सा.स. नीतिलाई समन्वय, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्न निम्नानुसारका एक समिति रहनेछ:

१.	नगरपालिका प्रमुख	अध्यक्ष
२.	नगरपालिका उपप्रमुख	उपाध्यक्ष
३.	सामाजिक विकास समितिको संयोजक	सदस्य
४.	कार्यपालिकाको सदस्यहरू मध्येबाट (एक जना महिला, एक जना दलित सहित) ३ जना	सदस्य
५.	नगर द्वारा मनोनित लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्था मध्येबाट बढीमा २ (एक जना महिला सहित) जना	सदस्य
६.	नगरपालिका का प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
७.	नगरपालिका को सामाजिक शाखा हेर्न शाखाको प्रमुख	सदस्य-सचिव

(नोट: आवश्यकता अनुसार लै.स.सा.स. क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., महिला संजाल, युवा संजाल, अपाडता भएका ब्यक्तिहरूको संजाल, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक समूह, आमा समूह, बिज्ञ, उद्योग बाणिज्य संघ, पत्रकार महासंघका प्रतिनिधिलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा आमन्त्रण गर्न सकिनेछ) ।

यस समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार यसप्रकार हुनेछन् :

१. नगरपालिका भित्रको महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदाय खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन एवम् विश्लेषण गर्ने ।

२. लैङ्गिक, आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन गरी तत् सम्बन्धि गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र

संस्थागत सुधारका विषयमा नगरकार्यपालिका समक्ष सिफारिस गर्ने ।

३. यस नीतिसँग सम्बन्धित योजना, बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने तथा आवश्यक सुझाव दिने र कार्यक्रम कार्यान्वयनको नतिजामुखी समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।
४. नगरपालिका को नियमित रुपमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गर्ने ।
५. लै.स.सा.स.संग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय सन्धी, सम्झौताहरुको समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण र कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
६. नगरपालिका क्षेत्रभित्र लै.स.सा.स.संग सम्बन्धि कामगर्ने संघ-संस्थाहरूसंग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।

यस समितिको बैठक र निर्णय :

१. समितिको बैठक प्रत्येक दुई महिनाको कम्तिमा एक पटक बस्न सक्नेछ र आवश्यकता अनुसार अन्य समयमा पनि बस्न सक्नेछ ।
२. अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।
३. समितिको बैठक बस्नु भन्दा अगावै समितिको सदस्य-सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सूचना सबै सदस्यहरुलाई दिनु पर्नेछ ।
४. समितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा सो समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।
५. समितिको बैठकको अध्यक्षता सो समितिको अध्यक्षले गर्नेछ ।
६. समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

ख) वडा-स्तरीय समिति :

नगरपालिका को प्रत्येक वडामा यस नीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न एक वडा स्तरीय समिति गठन गरिनेछ । जसमा देहाय बमोजिका अध्यक्ष तथा सदस्यहरु रहनेछन :

१.	सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष	संयोजक
२.	सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरु	सदस्य
३.	सम्बन्धित वडा समितिले लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्यगर्ने व्यक्ति वा संस्थावाट मनोनित गरेका वढीमा २ (एक जना महिला सहित) जना सदस्यहरु	सदस्य
४.	सम्बन्धित वडाको वडा सचिव	सदस्य सचिव

वडा स्तरीय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१. वडा भित्रको महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपांड्गता भएका व्यक्ति, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदाय खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
२. वडा भित्रको महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपांड्गता, आदिवासी जनजाति, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बद्र्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणकाको लागि कार्यक्रम बनाई वडामा पेश गर्ने ।
३. वडाभित्र योजना छनौट पकृयामा महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपांड्गता भएका व्यक्ति, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदि समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता अनिवार्य गर्ने गराउने ।
४. वडाका सबै संरचनाहरूमा ३३% महिलाको सहभागिताको सुनिश्चिता गर्ने र ५०% को लागि आवश्यक पहल गर्ने ।
५. यस नीतिसंग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यन्वयनमा सहयोग गर्न क्षमता अभिवृद्धिको क्षेत्र पहिचान गरि उनीहरूको कार्यक्रमलाई लै.स.सा.स. मैत्री बनाउन सहजीकरण गर्ने ।
६. वडाको वार्षिक तथा आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेट लै.स.सा.स. उत्तरदायि वा संवेदनशिल भए नभएको सुनिश्चित गर्ने, विश्लेषण गर्ने र वर्षको अन्तिममा नियमित लै.स.सा.स. परिक्षण गराउन सहजीकरण गर्ने ।
७. वडाको कार्यक्षेत्र भित्र लैंगिक हिंसा तथा घरेलु हिंसाको उजुरी गर्ने प्रचलन अति न्यून रहेको, उजुरी भै हाले पनि उजुरी कर्ताको सुरक्षाको निम्ती कुनै व्यवस्था नरहेकोले वडा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा र दुरब्यबहार सम्बन्धि विषयमा प्राप्त गुनासाहरू लै.स.सा.स. नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरिबेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई जानकारी गराउने र आवश्यक समन्वय गर्ने गराउने ।

३. क्षमता विकास सम्बन्धि

१. नगरपालिका को नेतृत्व तह, **राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू तथा विपक्षी दल सहितलाई** लै.स.सा.स.को मूल अवधारणा र यस सम्बन्धी संवेदनशील बनाउने ।
२. न. पा. को सामाजिक/महिला तथा बालबालिका शाखामा आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन गरि लै.स.सा.स. मैत्री कार्य-जिम्मेवारी तोकी, प्रविधिमैत्री बनाई आवश्यकता अनुसार सस्थागत र व्यक्तिगत दुबै तहमा नतिजामुखी क्षमता विकासका कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३. तालिम, अनुशिक्षण लगायतका विधिमाफत महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदिको अधिकार, पहुँच तथा नगरको भूमिका सम्बन्धमा सबै नगर अन्तर्गतका इकाई तथा कर्मचारी बिचमा स्पष्टता ल्याइने छ ।

४. लै.स.सा.स. सम्बन्धि जानकारी दिन सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवं समय तालिका महिला तथा वञ्चित्तीकरणमा परेका बर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण र कार्यान्वयन गर्ने ।

५. लै.स.सा.स. सम्बन्धी जानकारीमूलक र सूचनामूलक सामाग्रीको प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरू तयार गरी समयानुकूल सुधार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

६. प्रशिक्षण विधि, सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवम् समय तालिका महिला तथा वञ्चित्तीकरणमा परेका बर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण गर्ने ।

७. लै.स.सा.स. आचरण र व्यवहार एक आदर्श, नैतिक विषयसमेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा संलग्न जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तद्अनुकुल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी सो बमोजिम क्षमता अभिवृद्धि गरी लागू गराउन उत्प्रेरित गर्ने र कार्यसम्पादन मूल्याकनमा यसलाई पनि आधार बनाउन विधि तयगर्ने ।

८. नगरपालिका को सबै कामलाई लै.स.सा.स.मैत्री बनाउन पालिका तथा वडामा लैंगिक सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने र सबै तहको कार्यस्थलको संस्कारमा सुधारको पहल गर्ने ।

९. लै.स.सा.स. सम्बन्धि असल अभ्यास छनौट गरी सोको प्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।

१०. नगरभित्र, नगरमा रहेका संघ संस्था तथा समितिमा विभिन्न पक्षको प्रतिनिधित्वको अवस्था, पूर्वाधारहरूको पहुँच योग्यता, सम्बन्धित पक्षले पाउने सेवाप्रतिको अवधारणा आदि मापदण्ड बनाई लै.स.सा.स.को अवस्था लेखाजोखा प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने ।

४. गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धि व्यवस्था

सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरूले वडा कार्यालयको कार्य क्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलुहिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धि विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरू भए निर्बाधरूपमा कानून बमोजिम राख्न सक्दछन् । यस्ता गुनासोहरूको व्यवस्थापन गर्न वडा कार्यालयमा कम्तीमा एक-एक जना महिला तथा पुरुषलाई सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा तोकिनेछ ।

क) गुनासोहरूको संकलन, दर्ता तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सम्पर्क व्यक्तिहरू देहाय बमोजिम हुनेछन् ।

- महिलाहरूको तर्फबाट
- पुरुषहरूको तर्फबाट

ख) सम्पर्क व्यक्तिहरुको काम कर्तव्य निम्नानुसार हुनेछ ।

- वडावासीहरुलाई गुनासो व्यवस्थापन सयन्त्रको बारेमा जानकारी दिने र सचेत गराउने ।
- वडामा विभिन्न माध्यमबाट आएका लैङ्गिक हिंसा, महिला हिंसा, घरेलु हिंसा र दुर्ब्यवहार सम्बन्धी घटनाहरुको दर्ता गरी अभिलेख राख्ने ।
- यस्ता गुनासोहरुको व्यवस्थापन तथा आवश्यक कार्यबाहिको लागि वडा कार्यालय लै.स.सा.स. समितिलाई जानकारी गराउने ।
- वडा कार्यालय र लै.स.सा.स. समितिसँग सहकार्य गरि हिंसा पिडितलाई आवश्यक पर्ने सहयोग गर्ने ।
- सम्बोधन गरिएका गुनासोहरुको अभिलेख राख्ने र सम्बन्धित गुनासोकर्तालाई गुनासो प्राप्त भैसकेपछि र सम्बोधन भए पश्चात जानकारी गराउने ।
- गुनासोहरुको उपयुक्त (सम्मान, सम्वेदनशीलता र पारदर्शि, समय आदी) तरिकाले व्यवस्थापन भैरहेको सुनिश्चत गर्ने ।
- आवश्यक परे कानुनी सहयोगको लागि सहजिकरण गर्ने ।

ग) गुनासो तथा सुझावहरु प्राप्त गर्ने तरिका:

सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरुले वडा कार्यालयको कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरु निम्न उल्लेखित तरिकाबाट राख्न सक्दछन्:

- आफ्ना गुनासो वडा कार्यालयबाट उपलब्ध गराईएको गुनासो फाराम भरि यस वडा भित्र राखिएको सुझाव पेटिकामा खसाल्न सक्छन् वा वडा कार्यालयमा स्वयं उपस्थित भई वा सम्बन्धित कर्मचारीहरु मार्फत राख्न सक्दछन् ।
- वडा कार्यालयमा सोझै वा हुलाक मार्फत गुनासो पत्र पठाउन सक्दछन् ।
- वडा कार्यालयको वेब-साईट वा ईमेल मार्फत पठाउन सक्दछन् ।
- वडा कार्यालयका कर्मचारीको हकमा आफ्ना गुनासोहरु माथि उल्लेखित कुनै पनि माध्यमबाट सोझै वडा कार्यालयमा दिन सक्दछन् ।
- प्राप्त गुनासो तथा सुझावहरुलाई वडा कार्यालयले तोकिएका फोकल व्यक्तिहरुले प्रकृया बमोजिम दर्ता गरी सम्बन्धित वडास्तरीय समिति हुँदै लै.स.सा.स. नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरिबेक्षण तथा अनुगमन समितिको बैठकमा आवश्यक छलफल र समिक्षाका लागि पेश गर्दछन् । उक्त समितिले दर्ता भएका गुनासो उपर गर्नु पर्ने कार्यवाहीका निर्णय गरी वडा समिति मार्फत सम्बन्धित गुनासोकर्तालाई जवाफ/संदेश पठाउने वा उस्तै प्रकृतिका गुनासोहरुको हकमा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी गुनासो संबोधन गर्नेछ ।

७.६ समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण र साझेदारी

यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विभिन्न सरकारी एवं विकास साझेदार संस्थाहरु, अन्तराष्ट्रिय गै.स.स., गै.स.स., नागरिक समाज, संचार क्षेत्र, निजी क्षेत्र, सामुदायिक समूहहरू तथा नागरिकहरू बीच तल उल्लेख गरे अनुसार साझेदारी, समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण तथा साझेदारी गरिनेछ :

सि. न.	सरोकारवालाहरु	कार्य तथा भूमिका
१.	केन्द्रिय तथा प्रादेशिक सरकारहरु	<ul style="list-style-type: none"> ■ लै.स.सा.स. लाई राष्ट्रिय नीतिहरुमा एकिकृत गर्दै जोड्ने र लै.स.सा.स. मैत्री सस्थागत ब्यबस्थालाई समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गर्ने । ■ लै.स.सा.स. दृष्टिकोणबाट योजना तर्जुमा र अनुगमन ढाँचाहरुको पुनरावलोकन, समन्वय तथा पृष्ठपोषण गर्ने । ■ लै.स.सा.स. सम्बन्धी क्रियाकलापहरुको मूलप्रवाहीकरणका लागि केन्द्रीय तथा प्रदेशसंसंग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने । ■ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र लैगिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण कार्यान्वयनका लागि आवश्यक समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने । ■ महिला तथा सिमान्तकृत समूह लगायत सबैका लागि सेवा सुविधामा पहुँच पुर्याउन कार्यान्वयन तहमा नतिजामुखी समन्वय कायम गर्ने ।
२.	महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, पिछडिएका समुदाय, बादी, एकल महिला, अपाडता तथा जेष्ठ नागरिक, बालबालिका, किशोर किशोरी, युवा, मधेशी, मुस्लिम, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदि वञ्चितकरणमा परेका समूहहरू	खास-खास सरोकारका समूहहरू र उनीहरूका समस्या तथा आवश्यकताहरूका सम्बन्धमा खण्डीकृत तथ्याङ्क एवम् विश्लेषण गरिएका सूचना सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने, पर्याप्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न योजना तथा बजेट सुनिश्चित गर्ने र कार्यक्रमहरूको नियमित तथा नतिजामुखी अनुगमन गर्न समन्वय, सहकार्य सहजीकरण गर्ने ।

३.	बिकास साझेदारी सस्था तथा अन्तराष्ट्रिय गै.स.स.हरु	<ul style="list-style-type: none"> ■ केन्द्रीय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरुको लै.स.सा.स. सम्बन्धी बाधा र क्षमता बिकासको अवस्था विश्लेषण गर्ने कार्यमा सहयोग र साझेदारी गर्ने । ■ लै.स.सा.स. लाई केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म एकिकृत गरि नतिजामुखी अनुगमन, मूल्यांकन र रिपोर्टिंग गर्ने प्रक्रियामा सहयोग र साझेदारी गर्ने । ■ यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्रीय, प्रदेश एवम् स्थानीय तहमा नतिजामुखी सहयोग, समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।
४.	नागरिक समाज, गै.स.स., संचार तथा निजी क्षेत्र	<ul style="list-style-type: none"> ■ महिला तथा वञ्चित समूहहरुको सशक्तीकरणका लागि आर्थिक, प्राविधिक र व्यावसायिक सहयोग पुर्याउन नतिजामुखी समन्वय र सहकार्य गर्ने । ■ यो नीति लगायत लै.स.सा.स. संग सम्बन्धीत अन्य दस्तावेजहरुको बारेमा सरोकारवालाहरु, महिला तथा अन्य सीमान्तकृत समूहहरु सग अन्तरकृया, छलफल आदिको माध्यमबाट सुचना प्रवाह गरि जनचेतना अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्ने ।
५.	स्थानीय समुदाय	<ul style="list-style-type: none"> ■ आफ्नो बस्तीतहका परिवारहरुको खण्डीकृत सूचनाहरुको अभिलेख राख्न नगरपालिका संग सहकार्य तथा सहयोग गर्ने । ■ वस्ति स्तरबाट माग गर्नुपर्ने योजनामा महिला, दलित तथा पिछडिएको समुदायको सक्रिय सहभागिता गराउनको लागि समन्वय तथा सहयोग गर्ने । ■ लै.स.सा.स. दृष्टिकोणबाट योजना प्रगति एवम् चुनौतिहरुको नतिजामुखी निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने । ■ महिला, दलित तथा पिछडिएको समूहको विकास गर्न विद्यमान विभेदकारी प्रचलनहरुका विरुद्ध आवाज उठाउनुका साथै वहस सञ्चालन गराउनको लागि समन्वय गर्ने । ■ पिछडिएका वर्गहरुको आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक सशक्तीकरण गर्नको लागि समुदायसंग समन्वय गर्ने । ■ लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि प्रत्येक घर परिवारमा सचेतितकरण गर्नेको लागि समन्वय तथा सहयोग गर्ने । ■ महिलाले घरमा गर्ने भूमिकालाई उत्पादकत्वमूखि बनाउन सहयोग गर्नको लागि समन्वय तथा सहकार्य गर्ने । ■ यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि साझेदारको रूपमा काम गरि सहयोग गर्ने ।

८. कानुनी व्यवस्था

यस नीतिलाई नगर सभाको बैठकले अनुमोदन गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । यो नीतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा लान कानून, नियमावली तथा कार्यविधि र कार्ययोजनाको व्यवस्था गर्न जरूरी हुन्छ । अतः नगरपालिका ले १ वर्ष भित्रमा कानून, नियमावली र कार्य विधिको तर्जुमा गरि कार्ययोजनाका साथ कार्यान्वयनमा लानेछ ।

९. नीति कार्यान्वयनको जिम्मेवारी तथा दायित्व

यस नीतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन तहमा लैजान आवश्यकता अनुसार संयोजन र सहकार्य गर्ने प्रमुख दायित्व नगरपालिका नेतृत्वको रहनेछ । साथै यस नीतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नगरसभाका सबै जनप्रतिनिधिहरू, वडा, टोल स्तरिय समितिका सदस्यहरू लगाएत नागरिक समाजको समेत जिम्मेवारी र दायित्व रहने छ । विभिन्न समिति तथा समूहहरूलाई क्रियाशिल बनाउन नगर स्तरिय समितिको भूमिका प्रभावकारी हुन आवश्यक छ । नगरपालिका ले यो नीति कार्यान्वयनको लागि आवश्यक जनशक्तिको विकास तथा क्षमता अभिवृद्धिमा पनि जोड दिनेछ । तर्जुमा भएका नीति, कार्यविधि तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि संयोजन गर्ने, बजेटको ब्यबस्था गर्ने, फलोअप गर्ने कार्य नगरपालिका को रहनेछ ।

१०. सम्भावित जोखिमहरू तथा यसको न्युनीकरण गर्ने उपायहरू

यस नीतिको कार्यान्वयन गर्ने काम बहुपक्षिय सरोकारको विषय भएकोले यसको सफल एवं प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नगरपालिका लाई निम्न जोखिम वा अवरोध आउन सक्छ जसको निराकरणका लागि देहायवमोजिमको उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ :

क्र.स.	सम्भावित जोखिमहरू	जोखिम न्युनीकरण गर्ने उपायहरू	जिम्मेवार शाखा र निकाय
१.	लै.स.सा.स. सम्बन्धी नेतृत्व तथा सरोकारवालाहरूमा साझा बुझाइमा एकरूपता नहुने हुनाले नीति कार्यान्वयनमा असहयोग र प्रतिरोध हुन सक्ने सम्भावना ।	लै.स.सा.स. सम्बन्धि नेतृत्व तथा सरोकारवालाहरूको साझा बुझाइमा एकरूपता ल्याउन नतिजामुखी तालिम, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा छलफलको आयोजना गर्ने ।	- नगरकार्यपालिका - नगरपालिकाका सामाजिक विकास/ महिला बिकास शाखा/महाशाखा - वडा कार्यालयहरू - गै.स.स., नागरिक समाज, विकास साझेदारी, अन्तराष्ट्रिय गैसस, निजी क्षेत्र आदि ।

२.	लै.स.सा.स.को बिषय नगरपालिकाको प्राथमिकतामा नपर्न सक्ने ।	लैससास मूलप्रवाहीकरणको कार्यमा नगरपालिका नेतृत्व तथा सबै सरोकारवाला संघ-संस्था तथा व्यक्तिहरू लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्ने कार्यमा बढीभन्दा बढी मात्रामा उत्प्रेरित एवं उत्साही भएर लागि रहने ।	- नगरपालिका सभा, - नगरकार्यपालिका नेतृत्व - वडा कार्यालयहरू
३.	हामीमा पितृसत्तात्मक सोच अझै पनि हावी रहेको सन्दर्भमा यस नीतिले सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, सिमान्तकृत वर्ग तथा समूहलाई मात्र प्राथमिकतामा राख्छ भन्ने भ्रमपूर्ण बुझाईका कारण यो नीति कार्यान्वयनमा गतिरोध उत्पन्न हुन सक्छ ।	१. यस प्रकारको सोचलाई फेर्न राजनैतिक दलहरूको प्रतिबद्धता जुटाई यसको नेतृत्वले मुख्य भूमिका खेल्ने । २. नगरपालिका नेतृत्वले बहु-पक्षीय सरोकारवालाहरू संगको समन्वय तथा सहकार्य बढाउने ।	- नगरकार्यपालिका - नगरपालिकाका सामाजिक विकास/ महिला बिकास शाखा/महाशाखा - गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि आदि ।
४.	सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका सबै संरचनाहरूमा महिला तथा अन्य सिमान्तकृत समूहहरूको समानुपातिक सहभागिता नहुँदा लै.स.सा.स. नीतिको कार्यान्वयन तथा अनुगमन सही ढंगबाट नहुन सक्छ ।	यो नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु यस नगरपालिका अन्तर्गतका सबै सरोकारवालाहरूले नैतिक एवं कानुनी जिम्मेवारी लिने ।	- नगरपालिकाका - सामाजिक विकास/ महिला बिकास शाखा/महाशाखा - गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।
५.	लै.स.सा.स.को लाभ र अवसरमा लक्षित वर्ग र समुदायको पहुँच स्थापित नहुनु ।	लक्षित समुदायको पहिचान गर्ने सूचक निर्धारण र नक्सांकन गर्ने तथा लक्षित कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	- सामाजिक विकास/ महिला बिकास शाखा/महाशाखा - गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि आदि ।

६.	लै.स.सा.स. नीति लागू गर्ने सम्बन्धमा नगरपालिकाको नेतृत्वतहको राजनीतिक इच्छा शक्ति कमभएमा नीति कार्यान्वयनमा कठिनाई हुने सम्भावना ।	नगरपालिका नेतृत्वले सबै सरोकारवालाहरूसंग सहकार्य तथा समन्वय कायम राखी राजनीतिक स्वार्थ भन्दा माथि उठी समावेशी तथा सहभागीमुलक नगर विकास गर्न गराउन यो नीति लागू गर्ने ।	- नगरकार्यपालिका नेतृत्व - वडा कार्यालयहरु
७.	यो लै.स.सा.स. नीति कार्यान्वयनमा दक्ष जनशक्ति तथा वित्तिय श्रोतको अभावमा गतिरोध उत्पन्न हुन सक्छ ।	हरेक बर्ष बन्ने नीति, योजना तथा बजेटमा यो नीति कार्यान्वयन गर्न आवश्यक जनशक्ति तथा वित्तिय श्रोतको प्राथमिकताका साथ ब्यबस्था गर्ने ।	- नगरकार्यपालिका नेतृत्व - वडा कार्यालयहरु
८.	लै.स.सा.स. नीति बहु-पक्षीय सरोकारको विषय भएकोले नतिजामुखी समन्वय र सहयोगको अभावमा यसको कार्यान्वयन अपेक्षाकृत प्रभावकारी नहुन सक्छ ।	- पालिकाको यो नीतिको कार्यान्वयन के कस्तो भइरहेको छ यसको लागि सबै सरोकारवालाहरूसंग नियमित छलफल, अन्तर्क्रिया र कार्यान्वयनको सिलसिलामा देखिएका समस्या/सवालहरुबारे नियमित समिक्षा तथा मूल्यांकन गरि अगाडी बढ्ने । - नगरपालिका को नीति कार्यान्वयन समितीको नियमित बैठक व्यवस्था गर्ने ।	- सामाजिक विकास शाखा - नगरपालिका - वडा कार्यालय लगायत सबै सरोकारवालाहरु

११. नीति पुनरावलोकन तथा सुधार

यस नीति कार्यान्वयनको प्रभावकारीता र उपदेयतालाई आवश्यकता अनुसार नगरपालिका ले पुनरावलोकन, संशोधन, आवश्यक थपघट वा हेरफेर तथा सुधार गरिनेछ ।

१२. बाधा अडचन फुकाउने

यस नीतिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अडचन आएमा यस नीतिका प्रावधानलाई प्रतिकुल असर नपर्नेगरी नगरपालिका ले बाधा अडचन फुकाउन सक्नेछ ।

अनुच्छेदद्वयः

अनुच्छेद - १ : तिन वर्षे (आ.ब. २०७८/७९-२०८०/८१) कार्य-योजना/कार्यक्रम तथा प्रमाणीकरणको आधारहरू :

सि. न.	कार्यक्रमहरू	कार्यान्वयन गर्ने मुख्य निकाय	कार्यान्वयन गर्ने सहयोगी निकाय	सूचक तथा प्रमाणीकरणको आधारहरू	चिह्न
क) नीतिगत र कानुनी रूपमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्ने ।					
१.	लै.स.सा.स.को व्यवहारिक कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कार्यबिधि र निर्देशिकाहरू निर्माण गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	लै.स.सा.स. सम्बन्धि ऐन कानून निर्माण गर्ने निर्णय, सो उल्लेख भएको न. पा. को निर्णय तथा राजपत्रको प्रति, निर्माण भएका कानूनहरूको प्रतिलिपि र तिनीहरूको कार्यान्वयन योजना, बजेट तथा प्रतिवेदनहरू, कार्यालय वेबसाइट आदि ।	
२.	सबै राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू लगायत सरोकारवालाहरूलाई यस लै.स.सा.स.नीति बारे अभिमूखीकरण गरि यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहज बातावरण निर्माण गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्णय प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरू आदि ।	
३.	नागरपालिका को पूर्वाधार व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहसँग सम्बन्धित नीति तथा कानूनमा लै.स.सा.स.को पक्ष विशेषण गरी आवश्यक परिमार्जनको शुरुवात गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्णय प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरू आदि ।	

४.	लै.स.सा.स.को व्यवहारिक कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, नियम र निर्देशिकाहरू अद्यावधिक गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्णय प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरू आदि ।
५.	यस लै.स.सा.स. नीति तथा कानुनी प्रावधानका आधारमा लक्षित कार्यक्रम तय गरी लैङ्गिक समानता र महिला तथा सीमान्तकृत समूहहरूको सशक्तिकरण गर्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्णय प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरू आदि ।
६.	यस लै.स.सा.स. नीति सम्बन्धी सूचनामूलक सामग्रीको प्रकाशन तथा संप्रेषण गर्ने ।	महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	प्रकाशन तथा वेबसाइट
७.	विपद तथा महामारीका (कोभिड- १९) समयमा हुने विभेद तथा सबै खालका सवाल तथा समस्याहरूको सम्बोधनका लागि नीति तथा कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	तयार गरेका नीति तथा कार्ययोजनाको प्रतिलिपि लगायत सोको कार्यान्वयन सम्बन्धि दस्तावेज/ रिपोर्ट आदि ।

ख) लै.स.सा.स. मैत्री योजना, बजेट निर्माण तथा कार्यान्वयन गरि नगरका विकास निर्माण र सेवा प्रवाहका सवाललाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।				
१.	महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक लगायतको विकास, योजना तथा बजेट निर्माणका साथै अनुगमन प्रक्रियामा सहभागिता प्रवर्द्धन गर्नुका साथै महशुस हुने गरी नगरको सेवालालाई पहुँचयोग्य बनाइने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरू तथा योजना शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	१. वार्षिक योजना तथा बजेट सिलिगा निर्धारण गरेको निर्णयहरू, वार्षिक योजना तथा बजेटको प्रतिहरू, योजना प्राथमिकता निर्धारणको निर्णयहरू, सभामा पेश गरेको रेकर्ड, सभाको बैठक, उपस्थिति र निर्णय पुस्तिका आदि । २. लैंगिक उत्तरदायी बजेट पणाली मार्फत योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी प्रयास बजेटको बिनियोजन गरि प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेको प्रतिवेदनहरू । ३. सबै कार्यक्रम तथा योजनाको प्रत्येक चरणमा लै.स.सा.स. दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मल्याँकन गरि यसलाई संस्थागत गरेका प्रतिवेदनहरू ।
२.	नगरपालिका को कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्ने क्रममा महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहहरूको सम्बन्धनशीलतालाई ध्यान दिई लै.स.सा.स. उत्तरदायी बजेटको निर्माण गर्न पहल गर्ने ।	राजस्व परामर्श समिती, वजेट तथा स्रोत अनुमान समिती, वडा कार्यालयहरू तथा योजना शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	१. वार्षिक योजना तथा बजेट सिलिगा निर्धारण गरेको निर्णयहरू, वार्षिक योजना तथा बजेटको प्रतिहरू, योजना प्राथमिकता निर्धारणको निर्णयहरू, सभामा पेश गरेको रेकर्ड, सभाको बैठक, उपस्थिति र निर्णय पुस्तिका आदि । २. लैंगिक उत्तरदायी बजेट पणाली मार्फत योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी प्रयास बजेटको बिनियोजन गरि प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेको प्रतिवेदनहरू । ३. सबै कार्यक्रम तथा योजनाको प्रत्येक चरणमा लै.स.सा.स. दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मल्याँकन गरि यसलाई संस्थागत गरेका प्रतिवेदनहरू ।

३.	सबै योजना र कार्यक्रमको लै.स.सा.स. मैत्री एवं नतिजामुखी अनुगमन, प्रतिवेदन र मूल्यांकन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन आदि दस्तावेजहरू
४.	लै.स.सा.स. उत्तरदायी बजेट प्रणालीको निर्माण र त्यसले अपेक्षा गरेका उपलब्धिहरूको प्रत्याभूत गर्ने कार्यमा सहजिकरण गराउने तथा बजेट तर्जुमाको सम-यदेखि नै कार्यक्रमहरूलाई समावेशी हुने गरी तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन गराउने कार्यलाई प्राथमिकता दिने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरू तथा योजना शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन आदि दस्तावेजहरू
५.	अपांगता भएका व्यक्तिहरूले संचालन गरेका संघ संस्थाहरूलाई अपांगता लक्षित बजेट अनुदान दिने व्यवस्था गरिनेछ र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संवेनशिलतालाई मध्य नजर गरी अनुदानको कार्यक्रमहरू सबै वर्गको सवाललाई सम्बोधन हुने गरी व्यवस्थापन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन आदि दस्तावेजहरू
६.	लै.स.सा.स. तथा लैंगिक उत्तरदायी योजना तथा बजेटको अवधारणाको प्रवर्धन गरि यसै अनुसार नगरपालिका को विकासको लागि योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गर्ने । यसरी योजना तथा बजेट निर्माण गर्दा महिला तथा सीमान्तकृत समूह आदिलाई प्राथमिकता दिई उनीहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउन पुजीगत बजेटको कम्तिमा ३५टर्जब % ायटछुई योजना/कार्यक्रमहरूको प्राथमिकिकरण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरू, योजना शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्मित योजना तथा बजेटको प्रतिलिपि, कार्यान्वयन कार्य-योजना, निर्णयका दस्तावेजहरू, कार्यान्वयन तथा अनुगमन रिपोर्ट आदि ।

७.	सबै योजना र कार्यक्रमको लै.स.स.स. मैत्री एवं नतिजामुखी अनुगमन, प्रतिवेदन र मूल्यांकन गर्ने गराउने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरू, योजना शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्मित योजना तथा बजेटको प्रतिलिपि, कार्यान्वयन कार्य-योजना, निर्णयका दस्तावेजहरू, कार्यान्वयन तथा अनुगमन रिपोर्ट आदि ।
८.	नागरपालिका को हेरक पुर्बाधारगत संरचनालाई अपाङ्गतामैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री तथा बालमैत्री बनाई नागरपालिका ले प्रबाहर्गने सबै सेवा सुबिधाहरूलाई यी कमजोर बर्ग तथा समुहमा प्रबाह हुने गरि योजना तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	निर्मित योजना तथा बजेटको प्रतिलिपि, कार्यान्वयन कार्य-योजना, निर्णयका दस्तावेजहरू, कार्यान्वयन तथा अनुगमन रिपोर्ट आदि ।
९.	आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक गतिविधिहरूमा महिला लगायत सिमान्तकृत समूहहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	महिला लगायत सिमान्तकृत समूहहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने नीति अवलम्बन गरेका दस्तावेजहरू ।
१०.	योजनाहरूको अनुगमन गर्दा लै.स.स.स. दृष्टिकोणबाट गरिने र अनुगमन समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र अनुगमन तथा मूल्यांकनका कार्यलाई नियमित गर्ने, अनुगमनबाट प्राप्त सिर्काईका आधारमा कार्ययोजनाहरू तर्जुमा गर्ने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरू तथा योजना शाखा	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदि ।	अनुगमन गर्दा लै.स.स.स. दृष्टिकोणबाट गरिने र अनुगमन समितिको प्रतिवेदन, क्षमता अभिवृद्धि वा तालिमबारेको कार्य-योजना तथा प्रतिवेदन आदि ।

ग) लै.स.सा.स. प्रबर्द्धन गर्न नगरपालिकाको संस्थागत संरचना/संयन्त्र निर्माण तथा सुदृढीकरण गरि न. पा. को संस्थागत तथा व्यक्तिगत तहमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

१.	नगरपालिका ले विभिन्न समितिहरु जस्तै: पालिका स्तरीय लै.स.सा.स. नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरिबेक्षण तथा अनुगमन समिति, तथा वडा स्तरीय लै.स.सा.स. नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सूपरिबेक्षण तथा अनुगमन समिति आदि गठन गरि यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा, विकास साझेदारी, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	विभिन्न समितिहरु गठन सम्बन्धी निर्णयका दस्तावेजहरु, समितिको बैठक लगायत उपस्थिति र निर्णय पुस्तिका आदि ।
२.	लै.स.सा.स. सम्बन्धि गुनासो ब्यबस्थापन गर्न वडा कार्यालयको कार्य क्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलुहिंसा र दुर्व्यबहार सम्बन्धि गुनासा तथा सुझावहरु भए निर्बाधरुपमा राख्न र त्यसको समाधान गर्न सम्पर्क ब्यक्ति तोकि संचालन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	१. महिलायौन हिंसा, दुर्व्यवहारबारे गुनासो सुन्ने ब्यक्ति तोकिको र प्राप्त गुनासाहरुको ब्यवस्थापन गरेको प्रतिवेदनहरु । २. छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, लैंगिक विभेद र हिंसाका घटनाहरुसग सम्बन्धित उजरी दर्ता किताब र यस सम्बन्धि न. पा. को नीति तथा कार्यान्वयन योजनाको प्रति आदि ।
३.	नगरपालिका को नेतृत्व तह, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु तथा विपक्षी दल सहितलाई लै.स.सा.स.को मूल-अवधारणा र यस सम्बन्धी क्षमता विकास गरि संवेदनशील बनाउने ।	न. पा. न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	क्षमता विकास सम्बन्धी दस्तावेजहरु, प्रतिहरु, तालिम लिएका पदाधिकारी, कर्मचारी, स्वयसेवक तथा समुदायको क्षमता विकास तालिम दिईएको संख्या र अभिलेख र रेकर्ड पुस्तिका आदि ।

४.	न. पा. को सामाजिक/महिला तथा बालबालिका शाखामा आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन गरी लै.स.सा.स. मैत्री कार्य-जिम्मेवारी तोकी, प्रविधिमैत्री बनाई आवश्यकता अनुसार सस्थागत र व्यक्तिगत दुबै तहमा क्षमता विकासका कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	कार्य-जिम्मेवारीको प्रतिलिपिहरु, सस्थागत र व्यक्तिगत दुबै तहमा क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गरेका दस्तावेजहरु आदि ।
५.	तालिम, अनुशिक्षण लगायतका विधिमाफत महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक आदिको अधिकार, पहुँच तथा नगरको भूमिका सम्बन्धमा सबै नगर अन्तर्गतका इकाई तथा कर्मचारी बिचमा स्पष्टता ल्याइने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	तालिम, अनुशिक्षण कार्य-योजना, सहभागीहरुको हाजिरी, रिपोर्ट आदि ।
६.	लै.स.सा.स. सम्बन्धी जानकारीमूलक र सूचनामूलक सामाग्रीको प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरु तयार गरी समयानुकूल सुधार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	सूचनामूलक सामाग्री प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरुको विवरण तथा दस्तावेजहरु ।
७.	प्रशिक्षण विधि, सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरुको भाषा एवम् समय तालिका महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका बर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	सूचनामूलक सामाग्री प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरुको विवरण तथा दस्तावेजहरु ।

८.	लै.स.सा.स. आचरण र व्यवहार एक आदर्श, नैतिक विषयसमेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा संलग्न जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तदनुकुल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी सो बमोजिम क्षमता अभिवृद्धि गरी लागू गराउन उत्प्रेरित गर्ने र कार्यसम्पादन मूल्यांकनमा यसलाई पनि आधार बनाउन विधि तयगर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	आचारसंहिता निर्माण, क्षमता अभिवृद्धि तथा कार्यसम्पादन सम्बन्धी प्रतिवेदनहरू ।
९.	लै.स.सा.स. सम्बन्धि जानकारी दिन सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवं समय तालिका महिला तथा वञ्चितकरणमा परेका बर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरी निर्धारण र कार्यान्वयन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	वैठक तथा यसको निर्णयहरूको प्रतिलिपि, तालिम कार्य-योजना र सोको कार्यान्वयन गरेका प्रतिवेदनहरू ।
१०.	महिला बाल-बालिका, आदिवासी जनजाती, जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्तिहरू, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडाबर्ग, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिको आर्थिक, सामाजिक सशक्तिकरण र क्षमता विकास गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	आर्थिक, सामाजिक सशक्तिकरण र क्षमता विकास गरेका प्रतिवेदन, लै.स.सा.स. सम्बन्धी संदेशहरूको प्रचार प्रसार, प्रबर्द्धन र संरक्षण गरेका सामाग्रीहरू, रेकर्ड आदि ।
११.	आवश्यकता अनुसार सञ्चार माध्यमबाट लै.स.सा.स. सम्बन्धी संदेशहरूको प्रचार प्रसार, प्रबर्द्धन र संरक्षण गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	आर्थिक, सामाजिक सशक्तिकरण र क्षमता विकास गरेका प्रतिवेदन, लै.स.सा.स. सम्बन्धी संदेशहरूको प्रचार प्रसार, प्रबर्द्धन र संरक्षण गरेका सामाग्रीहरू, रेकर्ड आदि ।

१२.	नगरपालिका को सबै कामलाई लै.स.सा.स.मैत्री बनाउन पालिका तथा वडामा लैंगिक सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने र सबै तहको कार्यस्थलको संस्कारमा सुधारको पहल गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	सम्पर्क व्यक्तिको कार्य-विवरणको प्रतिलिपि, लै.स.सा.स.मैत्री कार्यस्थल भयो भएन भनि सेवाग्राहीसंग सर्वेक्षण प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरू आदि ।
१३.	लै.स.सा.स. सम्बन्धी भएका असल अभ्यास र अनुकरणीय कामको प्रचार प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने गराउने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	वैठक तथा यसको निर्णयहरूको प्रतिलिपि, प्रचार प्रसार गरेका सामग्रीहरू, रेकर्ड, प्रगति प्रतिवेदनहरू आदि ।

घ) दिगो विकास र आर्थिक समृद्धिकालागि महिला लगायत सिमान्तकृत समूहहरूको लागि आर्थिक सशक्तिकरणका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने ।

१.	महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको व्यवहारिक सिप तथा ज्ञानको अध्ययन गरी प्रबर्द्धन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	अध्ययन प्रतिवेदनहरू, मिटिंग माइन्ट आदि ।
२.	नगरपालिका को योजनामा महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूको उद्यमशिलता प्रबर्द्धन गर्ने खालका कार्यक्रम तथा आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	१. वार्षिक योजना, कार्यक्रम तथा आवश्यक बजेटको प्रति तथा प्रतिवेदनहरू । २. आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा बृद्धि गर्ने कार्यक्रममा समावेश भएको अतिविपन्न र सीमान्तकृत महिलाहरूको संख्या आदि ।

३.	महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूलाई आर्थिक रुपमा सशक्त र स्वतन्त्र बनाउन आर्थिक सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि कार्ययोजना तथा बजेट विनियोजन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	कृषि तथा गैर-कृषि सेवा केन्द्र संख्या, सहकारी र फाइनान्स कम्पनिबाट बिपन्न तथा एकल महिला, दलित तथा विपन्न वर्गका व्यक्तिहरूलाई सर्वमूलभ व्याजदरमा सहूलियत ऋणको विवरण, महिला, दलित तथा विपन्न वर्गको उद्यमशिलता बढाई उनीहरूको स्वामित्वमा सञ्चालन गरेका उद्योगहरूको विवरण, त्यसको वार्षिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको प्रति ।
४.	महिला लगायत सीमान्तकृत समूहहरूलाई व्यवसाय सञ्चालन, बैंकिंग तथा वित्तीय कारोबार सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्नुका साथै आधारभूत कानूनी क्षमता विकास गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	तालिमबारको कार्य-योजना, प्रतिवेदन आदि ।
५.	उद्यमि महिलाद्वारा उत्पादित सामग्रीहरूको बजारीकरणका लागि सहयोग गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	समन्वय बैठक, निर्णयहरूको प्रतिलिपिहरू, सहयोग बारेको सहमति दस्तावेजहरू, प्रतिवेदन आदि ।
६.	बैदेशिक रोजगारीमा गएका परिवारका महिला सदस्यहरू, बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएर आएका महिलाहरूको सीप, ज्ञान र आम्दानीलाई व्यवस्थित र पुनर्उत्पादन मूलक बनाउने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	समन्वय बैठक, निर्णयहरूको प्रतिलिपिहरू, सहयोग बारेको सहमति दस्तावेजहरू, प्रतिवेदन आदि ।

७.	सामाजिक लैंगिक भूमिका रुपान्तरण गर्ने खालका आर्थिक उपार्जनसँग महिलालाई जोड्न आवश्यक व्यवसायीक ज्ञान तथा सिप प्रदान गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	समन्वय बैठक, निर्णयहरुको प्रतिलिपि, व्यवसायीक ज्ञान तथा सिप प्रदान गरेका योजना तथा प्रतिवेदनहरु, प्रगति प्रतिवेदनहरु ।
८.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको आर्थिक सशक्तिकरणका लागि अपाङ्गता लक्षित कार्यक्रमहरुको निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	कार्यक्रमहरुबारे कार्य-योजना तथा कार्यान्वयन प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरु ।
९.	अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरुको क्षमता र सीपको पहिचान गरी उनिहरुले उत्पादन गरेको सामग्रीको बजारीकरण व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	उनिहरुले उत्पादन गरेको सामग्रीको विवरण, बजारीकरण व्यवस्थापन गरेका प्रतिवेदनहरु, प्रगति प्रतिवेदनहरु आदि ।

ड) विपद तथा महामारी ब्यबस्थापन गर्न कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने र सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि गर्ने ।

१.	अहिले भोगिरहेका र पछि आईपर्ने विपद तथा महामारी ब्यबस्थापन गर्न कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने ।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरु	यसै क्षेत्रमा कार्यरत गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	समन्वय बैठक, निर्णयहरुको प्रतिलिपिहरु, कार्ययोजना तथा यसको कार्यान्वयन प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदनहरु आदि ।
----	--	----------------------------	--	---

२.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू आदिलाई प्रदान गर्दै आएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरणलाई थप प्रभावकारी बनाइने।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।	सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित परिवारको तथ्याङ्क/संख्या, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रतिवेदन आदि।
३.	सामाजिक सुरक्षा सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिहरूको प्रभावकारी तथ्याङ्क संकलन तथा व्यवस्थापन गरिने।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।	सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित परिवारको तथ्याङ्क/संख्या, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रतिवेदन आदि।
४.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयनको प्रभावकारी अनुगमनको व्यवस्था मिलाइने।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।	सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित परिवारको तथ्याङ्क/संख्या, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रतिवेदन आदि।
५.	ज्येष्ठ नागरिक, दीर्घ-रोगी तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति आदिको सम्मान र सुरक्षाका लागि पारिवारिक संरक्षणमा जोड दिइने।	न. पा. तथा वडा कार्यालयहरू	गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।	सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित परिवारको तथ्याङ्क/संख्या, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रतिवेदन आदि।

च) समाजमा विद्यमान लैंगिक, सामाजिक, संस्कृतिक आदि संग सम्बन्धित नकारात्मक मूल्य, मान्यता, संस्कार र व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन सहयोग गर्ने।

१.	समाजमा रहेका नकारात्मक कुरीति, अन्धबिश्वास, बाल श्रम, लैंगिक हिंसा, बाल बिबाह, बहु-बिबाह, दाहिजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा आदिको रोकथामको लागि कार्य-योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागु गरिनेछ।	न. पा., वडा कार्यालयहरू, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि	महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।	यसबारे निर्णयको प्रतिलिपि, कार्य-योजना, कार्यक्रम आदिको विवरण तथा प्रतिवेदनहरू, प्रगति प्रतिवेदनहरू।
----	--	--	---	--

२.	समाजका असमान तथा विभेदकारी सामाजिक मुल्य-मान्यता, धारणा तथा व्यवहारहरु परिवर्तन गर्नका लागि प्रभावकारी तथा प्रमाणमा आधारित कार्यक्रमहरुको बिकासगरी कार्यान्वयन गरिने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरु, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि	महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	१. लैंगिक रुपमा असमान तथा विभेदकारी सामाजिक मुल्य-मान्यता, धारणा तथा व्यवहारहरु परिवर्तन गर्नका लागि प्रभावकारी तथा प्रमाणमा आधारित कार्यक्रमहरुको विवरण, कार्यान्वयन योजना तथा कार्यान्वयन पछिको प्रतिवेदनहरु ।
३.	समाजमा ब्याप्त छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धबिश्वास, बाल श्रम, लैंगिक हिंसा, बाल बिबाह, बहु-बिबाह, दाहिजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा आदिको रोकथामको लागि नीति तथा कार्यक्रम बनाई जनचेतनामूलक क्रियाकलाप तथा अभियानहरु सञ्चालन गरिने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरु, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि	महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	लैंगिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्यको लागि बहस, पैरवी तथा चेतनामूलक अभियान चलाएको प्रमाणहरुको साथै छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धबिश्वास, बाल श्रम, लैंगिक हिंसा, बाल-बिबाह, बहु बिबाह, दाहिजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा रोकथामको लागि बनाएको नीति, कार्यक्रम, बजेट तथा कार्यान्वयन गरेको प्रतिवेदनहरु र यस सम्बन्धि उजुरी पुस्तिका ।
४.	सरकारी पदाधिकारी, कानून पालन गर्ने गराउने निकायहरु, धार्मिक एवं सामुदायिक नेताहरु र सर्व-साधारण जनताहरुलाई लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, लैंगिक पहिचान तथा अभिव्यक्ति, लैंगिक बिषेशताहरुको आधारमा हुने विभेद र घरेलु हिंसा आदिको बारेमा सचेतना, घरेलु तथा यौन हिंसा बिरुद्ध परिणाममा आधारित तालिमहरु उपलब्ध गराउने ।	न. पा., वडा कार्यालयहरु, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि	गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि ।	लैंगिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्यको लागि बहस, पैरवी तथा चेतनामूलक अभियान चलाएको प्रमाणहरुको साथै छुवाछुत, सामाजिक कुरीति, अन्धबिश्वास, बाल श्रम, लैंगिक हिंसा, बाल-बिबाह, बहु बिबाह, दाहिजो, बोक्सी जस्ता अमानवीय प्रथा रोकथामको लागि बनाएको नीति, कार्यक्रम, बजेट तथा कार्यान्वयन गरेको प्रतिवेदनहरु र यस सम्बन्धि उजुरी पुस्तिका ।

५.	<p>लैंगिक तथा घरेलु हिंसा अन्त्यको लागि निरोधात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, संरक्षणात्मक उपाय र पुनस्थापना गर्नुको साथै यसबारे बहस, पैरवी तथा चेतनामूलक अभियान चलाई सूचना संचारमा महिला लगायत अन्य सिमान्तकृत समूहको सहभागिता र पहुँच वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।</p>	<p>न. पा., वडा कार्यालयहरू, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि</p>	<p>गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।</p>	<p>१. संचालन भएका कार्यक्रमहरूको योजना, प्रतिवेदन आदि। २. श्रोत परिचालन भएको विवरण, लाभग्राहीहरूको विवरण, माईन्यट, आपसी सहयोग र सहकार्य विवरण, बैठकको निर्णयहरू आदि।</p>
६.	<p>नगरपालिका भित्र कार्यरत महिला संजाल, लैंगिक निगरानी समूह, महिला सहकारी संस्था, महिला तथा सीमान्तकृत वर्ग आदिले नेतृत्व गरेका सामाजिक र सामुदायिक संघ-संस्था गठन, सबलिकरण तथा बिस्तारमा सहयोग गर्ने।</p>	<p>न. पा., वडा कार्यालयहरू, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि</p>	<p>गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।</p>	<p>१. संचालन भएका कार्यक्रमहरूको योजना, प्रतिवेदन आदि। २.श्रोत परिचालन भएको विवरण, लाभग्राहीहरूको विवरण, माईन्यट, आपसी सहयोग र सहकार्य विवरण, बैठकको निर्णयहरू आदि।</p>
७.	<p>महिला तथा बालबालिकाहरू बिरुद्ध हुने हिंसा, हानीकारक एवं विभेदकारी अभ्यासहरूको अन्त्य लगायतका लैंगिक अन्तरहरू सम्बोधनका लागि र अति सीमान्तकृत समुदायका महिलाहरूका सवाल सम्बोधनका लागि आर्थिक सहयोग गर्ने।</p>	<p>न. पा., वडा कार्यालयहरू, महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक शाखा आदि</p>	<p>गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।</p>	<p>महिला, बिपन्न तथा एकल महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको आर्थिक उत्थानमा लगानी गरेका प्रतिवेदनहरू आदि।</p>
८.	<p>सबै प्रकारका हिंसा, विभेद, कुरीति, कुप्रथा विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने।</p>		<p>गै.स.स., नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, बिज्ञ समूह आदि।</p>	<p>बार्षिक कार्यक्रम र प्रगति प्रतिवेदन आदि।</p>

अनुच्छेद -२

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति निर्माणको सन्दर्भमा गरिएको एकल तथा समूह केन्द्रित अन्तरक्रिया तथा अन्तर्वाताका लागि चेकलिष्ट/प्रश्नावलीहरू बीरेन्द्रनगर नगरपालिका, सुर्खेत

क. एकल तथा समूह केन्द्रित अन्तरक्रियोका लागि चेकलिस्ट/प्रश्नावलीहरू:

- संबिधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन आदिले दिएको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लै.स.सा.स.) सम्बन्धित कामहरू गर्न आवश्यक ऐन, कानून, नीति, योजना, बजेट, संस्थागत संयन्त्र छ छैन ?
- स्थानिय सरकारले केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसंग लै.स.सा.स. सम्बन्धित कामगर्न कसरी समन्वय गरिराखेको छ ?
- लै.स.सा.स.मूखि योजना तथा बजेट निर्माण प्रक्रियामा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, अपांड्गता भएका ब्यक्ति, एकल महिला, किशोर किशोरी तथा अन्य पिछडिएका लक्षित बर्ग समुदायहरूको अर्थपुर्ण सहभागिता, लाभ तथा परिणाममा समानता छ छैन ?
- लै.स.सा.स. सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न आन्तरिक तथा बाह्य रूपमा विभिन्न सरकारी एबम् गैर-सरकारी निकायहरूसंग साझेदारी तथा समै-न्वय कस्तो छ ?
- स्थानिय तहमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले लै.स.सा.स. कार्यान्वयन तथा मूलप्रवाहीकर्फणको लागि आवश्यक क्षमता विकास तथा सचेतिकरण छ छैन ? छैन भने यसलाई लै.स.सा.स. मूखि कसरी बनाउने ?
- स्थानिय सरकारले कार्यान्वयन गर्ने सम्पूर्ण कार्यक्रम, आयोजना, परियोजना आदिको अनुगमन तथा मूल्यांकन बिधि लै.स.सा.स.मूखि छ छैन र छैन भने लै.स.सा.स. मैत्री कसरी बनाउने ?
- अन्य लै.स.सा.स.सम्बन्धि समस्याहरू/सवालहरू तथा समाधानका उपायहरू ??

ख. अन्तर्वाताका लागि चेकलिष्ट :

क्र. स.	समूह	समस्याहरू	समाधान कसरी गर्ने ?
१.	स्थानिय विकास सम्बन्धि महिलाहरूले भोग्नुपरेको समस्याहरू ?		
२.	स्थानिय विकास सम्बन्धि दलितहरूले भोग्नुपरेको समस्याहरू ?		
३.	स्थानिय विकास सम्बन्धि आदिवासी जनजातिहरूले भोग्नुपरेको समस्याहरू ?		

४.	स्थानिय विकास सम्बन्धि जेष्ठ नागरिकहरुले भोग्नुपरेको समस्याहरु ?		
५.	स्थानिय विकास सम्बन्धि किशोर किशोरीकोहरुले भोग्नुपरेको समस्याहरु ?		
६.	स्थानिय विकास सम्बन्धि एकल महिला (विधवा) हरुले भोग्नुपरेको समस्याहरु ?		
७.	स्थानिय विकास सम्बन्धि एकल जेष्ठ पुरुषहरुले भोग्नुपरेको समस्याहरु ?		
८.	स्थानिय विकास सम्बन्धि अपांड्गता भएका ब्यक्तिहरुले भोग्नुपरेको समस्याहरु?		
९.	पहुच नपुगेका बस्तिको समस्या?		
१०.	अन्य समस्याहरु ?		

ग. बिषय केन्द्रित छलफलका लागि चेकलिष्ट :

क्र.स.	बिषयबस्तु	समस्याहरु	समाधानका उपायाहरु
१.	लै.स.सा.स.मूखि दृष्टिकोणबाट सामाजिक (शैक्षिक तथा मानव संसाधन, स्वास्थ्य तथा पोषण, खानेपानी सरसफाई, कला संस्कृति तथा भाषा, शान्ति सुरक्षा आदि) समस्या तथा समाधानका उपायाहरु ?		
२.	लै.स.सा.स.मूखि दृष्टिकोणबाट आर्थिक तथा रोजगारीको समस्या तथा समाधानका उपायाहरु ?		
३.	लै.स.सा.स.मूखि दृष्टिकोणबाट भौतिक पुर्बाधार विकास (यातायात, विद्युत, आवास तथा भवन, प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित बिपत व्यवस्थापन आदि) संग जोडिएकाहरु समस्या तथा समाधानका उपायाहरु ?		
४.	लै.स.सा.स.मूखि दृष्टिकोणबाट राजनैतिक समस्या तथा समाधानका उपायाहरु ?		
५.	अन्य कुनै समस्या तथा सुझावहरु ?		

आज्ञाले,
नरहरी तिवारी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत